

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2013 – 2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Alena Lavická

**Kvalita života nezaměstnaných osob
předdůchodového věku a osob důchodového věku
v závislosti na vzdělávání ve městě Čáslav**

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Alena Svobodová, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED (PART TIME) STUDIES

2013 – 2014

BACHELOR THESIS

Alena Lavická

**The quality of life of the unemployed persons in
pre-retirement age and persons of pensionable age
depending on education in Caslav**

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

doc. PhDr. Alena Svobodová, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne.....

Alena Lavická

Poděkování

Ráda bych poděkovala za vedení bakalářské práce a odbornou pomoc při zpracování paní doc. PhDr. Aleně Svobodové, CSc.

Anotace

Bakalářská práce je věnována problematice dalšího vzdělávání ve městě Čáslav. Práce je členěna na teoretickou a praktickou část. Teoretická část se zabývá vzděláváním, celoživotním učením a vzděláváním dospělých. Definuje motivy a význam vzdělávání a překážky ve vzdělávání. Vymezuje cílovou skupinu. Zabývá se alternativami vzdělávání cílové skupiny ve městě Čáslav a zkoumá kvalitu života cílové skupiny v závislosti na vzdělávání.

Praktická část je založena na empirickém výzkumu. Na základě smíšené metodologie prostřednictvím polostrukturovaného interview a dotazníku vlastní konstrukce podává komplexní výčet alternativ dalšího vzdělávání ve městě Čáslav, zkoumá dostatečnost uvedené nabídky vzdělávacích aktivit a hodnotí vliv vzdělávání na kvalitu života cílové skupiny. Dále objasňuje vztah cílové skupiny k dalšímu vzdělávání a v neposlední řadě přístup vzdělavatelů, které ve městě Čáslav představují úředníci samosprávy, k problematice dalšího vzdělávání.

Klíčové pojmy

Vzdělání, vzdělávání, celoživotní vzdělávání a vzdělávání dospělých; nezaměstnaná osoba předdůchodového věku, osoba důchodového věku, starý člověk, senior; kvalita života.

Annotation

The thesis is devoted to the issues of continuing education in Caslav. The work is divided into theoretical and practical part. The theoretical part deals with education, lifelong learning and adult education. Defines the motives and the importance of education and barriers in education. Defines the target group. It deals with alternatives education of the target group in the town of Caslav and examines the quality of life of the target group depending on education.

The practical part is based on empirical research. On the basis of the mixed methodology through a semi-structured interview and questionnaire provides a comprehensive list of options for continuing education in Caslav, examines the adequacy of the supply of training activities and assesses the impact of education on the quality of life of the target group. Further clarifies the relationship of the target group for continuing education and last but not least, access educators, which in Caslav represent local government officials, to the issue of continuing education.

Key words

Education, training, lifelong learning and adult education, pre-retirement age unemployed person, a person of pensionable age, an old man, senior, quality of life.

OBSAH

ÚVOD.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1 VZDĚLÁNÍ, VZDĚLÁVÁNÍ A CELOŽIVOTNÍ VZDĚLÁVÁNÍ.....	10
1.1 Vymezení pojmů vzdělání a vzdělávání.....	12
1.2 Celoživotní vzdělávání.....	13
2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH.....	15
2.1 Celoživotní učení.....	16
2.2 Motivy a význam vzdělávání.....	19
2.3 Překážky ve vzdělávání.....	21
3 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY.....	25
4 ALTERNATIVY DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	28
5 KVALITA ŽIVOTA CÍLOVÉ SKUPINY V ZÁVISLOSTI NA VZDĚLÁVÁNÍ.....	35
PRAKTICKÁ ČÁST	
6 EMPIRICKÝ VÝZKUM.....	37
6.1 Vymezení výzkumných cílů.....	38
6.2 Otázky a hypotézy.....	39
6.3 Výzkumný vzorek.....	40
6.4 Výzkumná metodika.....	41
6.5 Časová organizace výzkumu podle jeho fází.....	43
6.6 Výsledky výzkumu.....	44
6.7 Interpretace a diskuse výsledků.....	49
6.8 Závěry výzkumu.....	51
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	56
SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	59

ÚVOD

Stárnutí populace je z hlediska demografického vývoje České republiky již řadu let nezvratným faktem. Vzdělávání dospělých je proto dlouhodobě aktuálním tématem, kterému se věnují odborníci v mnoha oblastech a to jak v rámci státní politiky, tak na úrovni politiky mezinárodní. *Přesto však z výzkumných šetření vychází najevo, že se dalšího vzdělávání účastní pouze mizivé procento dospělých.*

Autorka je zaměstnána jako vedoucí Občanské poradny Diakonie Čáslav (dále jen poradna) a ve své praxi se setkává s mnoha nezaměstnanými osobami předdůchodového věku a s osobami důchodového věku, které se podle svých slov cítí být v naší společnosti „dávno odepsanými“. Osoby předdůchodového věku jsou přesvědčené, že nemají na pracovním trhu z důvodu vysokého věku sebemenší naději nalézt zaměstnání a nevědí si rady, jak se ze své bezvýhodné situace vymanit. Žijí pod hranicí životního minima bez vize lepší budoucnosti. Sebevědomí mají mizivé. V podobné situaci se nachází osoby důchodového věku, senioři. Velmi mnoho seniorů žije izolovaně, osamoceně a za záclonou ve svém bytě sledují život venku. Myslí si, že na to, aby žili plnohodnotným způsobem života je již pozdě: „*To je pro mladé*“. Postupem času se už ani nepokouší navázat kontakt se světem venku, protože nabudou přesvědčení, že to takhle, jak žijí, má být a že se to od nich očekává.

Tomuto tématu se autorka rozhodla věnovat, protože se domnívá, že další vzdělávání je jednou z cest, jak nabídnout klientům poradny efektivní nástroj ke zkvalitnění jejich života.

Cílem bakalářské práce je zmapování alternativ vzdělávání nezaměstnaných osob předdůchodového věku a osob důchodového věku ve městě Čáslav (dále jen cílová skupina), posouzení dostatečnosti vzdělávacích možností pro uvedenou cílovou skupinu a zkoumání vlivu vzdělávání na kvalitu života této cílové skupiny.

Práce bude členěna na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se bude autorka věnovat základním pojmům jako je vzdělání, vzdělávání a celoživotní vzdělávání, vymezí cílovou skupinu, dále upozorní na motivy a význam vzdělávání a na překážky vzdělávání. Pokusí se zmapovat alternativy vzdělávání a zaměří se na kvalitu života cílové skupiny v závislosti na dalším vzdělávání. Při tvorbě teoretické části bude autorka vycházet z odborné literatury, která se k dané problematice vztahuje.

Praktická část bude založena na vlastním empirickém výzkumu za využití kombinace kvalitativní a kvantitativní metodologie, tj. smíšené metodologie. Jako

nástroje sběru dat použije autorka polostrukturované interview a dotazník vlastní konstrukce.

Interview autorka provede s pěti odborníky z oblasti dalšího vzdělávání ve městě Čáslav, jejichž prostřednictvím sestaví komplexní výčet alternativ vzdělávání cílové skupiny v uvedené oblasti. Společně budou uvažovat, zdali je nabídka dostatečná a pokusí se definovat slabá místa v této problematice. Otázkou např. je, je-li cílové skupině umožněno vyjádřit se k výběru témat vzdělávacích aktivit a zdali se odborníci pokouší cílovou skupinu k dalšímu vzdělávání motivovat, „*dovést je k němu.*“

Zájem o další vzdělávání ze strany cílové skupiny jistě souvisí s dobrou informovaností o tomto aktivním způsobu života. Prostřednictvím dotazníkového šetření, při kterém autorka osloví 90 osob cílové skupiny, objasní, zdali zde existuje dostatečné povědomí o dalším vzdělávání. Stěžejní také je definovat překážky na straně cílové skupiny.

Autorka s osobami cílové skupiny pracuje v rámci své profese, zná je, a proto z jejich strany již předem předpokládá laxní přístup k dalšímu vzdělávání. Současně ale také pracovala v sociální oblasti v hlavním městě Praha a hledá vysvětlení, z jakého důvodu jsou osoby předdůchodového a důchodového věku v Praze naopak tak aktivní. Bude-li např. cílová skupina ve městě Čáslav definovat jako překážku v dalším vzdělávání místní dostupnost služby, je zvláštní, že tato překážka neodradí od dalšího vzdělávání osoby v hlavním městě Praha. Osoby v Praze musí také často za dalším vzděláváním cestovat a setkávají se s dalšími překážkami (finanční, časová, stresová náročnost apod.), kterým musí čelit; *zřejmě ale jinak uvažují a účast na dalším vzdělávání jim i přesto, „stojí za to“.* To je ale opět pouze otázkou a předmětem zkoumání.

Autorka se domnívá, že na základě výstupů této bakalářské práce získá ucelenější pohled na danou problematiku dalšího vzdělávání ve městě Čáslav, což povede ke zkvalitnění činnosti poradny. Zajímavá je také úvaha, poskytnout klientům poradny další vzdělávání v rámci služeb poradny.

TEORETICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁNÍ, VZDĚLÁVÁNÍ A CELOŽIVOTNÍ UČENÍ

Potřeba vzdělání existuje od samého počátku lidské společnosti. Společnost v závislosti na svém vývoji zakládala instituce, ve kterých bylo vzdělání poskytováno a hledala odpovědi na otázky, jaké vzdělání nabízet, co má být obsahem a cílem a to vždy v souvislosti se změnami a rozvojem společnosti.¹

Jakými lidmi dnes jsme, je nikoliv projev naší svobodné vůle, jak se mnozí z nás mylně domnívají, ale jsme vlastně výsledkem vývojových etap vzdělávání od počátku lidstva do současnosti. Lze tedy např. uvažovat, že pokud by svět navždy ovládla výchova antické Sparty, byli bychom dnes někým jiným, než jsme.

Také Plamínek upozorňuje, že učení rozvíjí nejen potenciál jednotlivce, ale i potenciál člověka jako biologického druhu v důsledku čehož se odráží na kvalitě celé společnosti. V první řadě je vzdělávání zaměřeno na kultivaci znalostí nebo dovedností, ale mnohdy mění i postoje vzdělávaného.²

Výchovu nelze vnímat jako krátkodobý proces omezený na formální vzdělávání, ale jako celoživotní stav, který nás ovlivňuje a mění. Z hlediska této transformace je potřeba respektovat odlišnosti každého člověka a vzdělávání mu přizpůsobit. Cílem je, aby se mohl každý člověk dále vzdělávat a byl tak schopen vyrovnávat se se změnami, které ho v životě potkávají. Zvláště riziková jsou v lidském životě období jako je mateřství, rodičovství, nezaměstnanost, důchodový věk atd. a právě individuální rozvoj je základní podmínkou dobré adaptability.³

Stav, kterého chceme dosáhnout je, aby se každý člověk naučil spoléhat sám na sebe a méně na stát. S tím ale také souvisí schopnost přijmout odpovědnost za úroveň svého života a to ve všech obdobích života, především ve stáří. Cílem je, naučit člověka stárnout. Musíme pochopit, že tak jako se v mládí věnujeme vzdělávání za účelem svého budoucího profesního uplatnění, je nezbytné se ve starším středním věku připravovat na fázi života seniora. Uvědomit si, že život v důchodu je potřeba prožít aktivně a plnohodnotně.

¹ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 18. ISBN 978-80-86723-75-4.

² PLAMÍNEK, J. *Vzdělávání dospělých: Průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 68. ISBN 978-80-247-3235-0.

³ UNESCO-IBE. In: MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 30. ISBN 978-80-7357-581-6.

Ačkoliv jsme si vědomi existence stáří, podle odborníků nás naše vlastní stáří většinou zaskočí. Jako bychom stáří nepovažovali za přirozený proces, ale snažíme se mu všemožně vyhnout. Na mediálně známých osobnostech sledujeme, jak často až dětinsky se stářím bojují.

Jedním z nástrojů, jak se se stářím efektivně vypořádat, je celoživotní učení, které umožňuje člověku být stále v obraze a orientovat se ve světě kolem sebe. Znalosti a informace jsou v dnešní době vnímány jako jeden z hlavních zdrojů bohatství, a proto dnešní společnosti usilují o to, aby byly nazývány společnostmi vědění neboli znalostními společnostmi. Celoživotní učení je z vyššího hlediska cestou ke soudržné společnosti, společnosti aktivních občanů, kteří jsou schopni se plně seberealizovat. Cílem je vytvoření sjednocené Evropy s vysokou zaměstnaností a s vysokou životní úrovní.⁴

„Celoživotní učení v jeho aktuálním významu představuje zásadní změnu pojetí vzdělávání, kdy všechny možnosti učení, ať v tradičních vzdělávacích institucích v rámci vzdělávacího systému, či mimo ně, jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat kvalifikace a kompetence různými cestami kdykoli během života.“⁵

Postupně se měníme ze společnosti rigidní ve společnost flexibilní, ve které má každý z nás mnohem větší možnosti. Dnes např. nemusíme celý život vykonávat profesi, kterou jsme si jako mladí zvolili a o které nyní víme, že nás nenaplňuje. Můžeme využít možnosti vzdělávání dospělých a prostřednictvím náhradního školního vzdělávání usilovat o vystudování oboru, ve kterém bychom se rádi realizovali. Je nám takto umožněno změnit svůj život a nepromarnit produktivní věk prací, která nás ubíjí. Minulá rigidní doba nebyla změnám v uvedeném duchu příliš nakloněna, a tak ještě dnes slýcháme od starších lidí projevy zklamání nad svým životem: „*Škoda, že jsem se lépe neučil, mohl jsem dělat to a to... a být šťastný.*“ Zajímavé ale také je, že ačkoliv je dnes již jiná doba a lidé se mohou plně seberealizovat, starší lidé jakoby stále žili v době minulé. Změnit jejich myšlení bude asi daleko obtížnější.

⁴ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. Editorial. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 7. ISBN 80-210-4143-9.

⁵ Tamtéž, s. 10-11.

1.1 Vymezení pojmů vzdělání a vzdělávání

Vzdělání je jedním ze základních pojmů pedagogiky. Rozumíme jím souhrn vybavenosti osobnosti, který se vytvořil prostřednictvím vzdělávání.⁶

Vzdělání představuje výsledek vzdělávacího procesu v rámci jednotlivých etap školského systému. Pojem vzdělání lze ale také chápat jako prostředek přetváření osobnosti člověka a nástroj sociální mobility.⁷

Rozlišujeme různé druhy a stupně vzdělání a za základní druhy je považováno všeobecné a odborné vzdělání. Jednotlivé stupně pak v sobě zahrnují i teoretické a praktické vzdělání. Procesuální stránku, která vede k dosažení určité úrovně vzdělání, nazýváme vzděláváním. V současné době se ve vzdělání preferují další složky jako je např. schopnost tvůrčího myšlení, schopnost objevovat nové možnosti a řešení, asertivně komunikovat, spolupracovat v týmu atd.⁸

Prostřednictvím tohoto aktuálního pohledu na vzdělání přestává být účastník vzdělávání pouhým nosičem dat, ale je motivován, aby samostatně přemýšlel, zajímal se, docházel k závěrům, vyvíjel se.

Podle Mužíka je vzdělávání formou dlouhodobého komunikačního procesu, jehož účelem je výuka. Výuka je děj, který je sestaven ze dvou složek, a to z vyučování a učení. Vyučování je vedeno učitelem, který je za tuto činnost zodpovědný. Vyvíjí úsilí, aby účastníky motivoval, zaujal a látku jim učinil srozumitelnou. Učení je úkolem účastníka, který rozšiřuje své vědomosti a případně dochází ke změně svých názorů a postojů. Vzdělávání probíhá cestou přímou ale i nepřímou, a to podle způsobu předávání informací v souvislosti s přijímáním zpětné vazby. Prostřednictvím vzdělávání si jedinec osvojuje poznatky a dovednosti, které učením se mění ve vědomosti, dovednosti a návyky.⁹

⁶ PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: PORTÁL, 1995, s. 270-271. ISBN 80-7178-029-4.

⁷ MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluver ČR, a.s., 2011, s. 25. ISBN 978-80-7357-581-6.

⁸ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 19-20. ISBN 978-80-86723-75-4.

⁹ MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluver ČR, a.s., 2011, s. 25. ISBN 978-80-7357-581-6.

1.2 Celoživotní vzdělávání

Celoživotní vzdělávání je významným společenským tématem. V dnešní době má jednotlivec podstatně větší prostor k seberealizaci, než tomu bylo dříve. Je ale nezbytné, aby se vypořádal s nejistotou, riziky a byl si plně vědom odpovědnosti za svůj život. Jednotlivec by měl usilovat o vlastní rozvoj, pracovat na sobě a snažit se být stále v obraze. Celoživotní vzdělávání je vhodným nástrojem, jak toho dosáhnout.¹⁰

„Zasedání Evropské rady v Lisabonu, které v roce 2000 určilo budoucí směr politiky a činnosti v Evropské unii, formulovalo závěry v dokumentu „Memorandum o celoživotním učení“; zahrnuje šest klíčových cílů vymezujících základ celoživotního učení: nové základní dovednosti pro všechny, více investic do lidských zdrojů, inovace ve vyučování a učení, oceňování učení, přehodnocení poradenství, přiblížení se domovu.“¹¹

Cíl Nové základní dovednosti pro všechny se soustředí na zvýšení informační gramotnosti, znalosti cizích jazyků (upřednostňován je anglický jazyk), schopnosti učit se (sebemotivace a aktivní přístup k rozvoji vlastních kompetencí) a sociálních dovedností (sebedůvěra, sebekontrola, sebezodpovědnost). Cíl Více investic do lidských zdrojů má zajistit zvýšení financování této oblasti. Inovace ve vyučování a učení poukazuje na potřebu přizpůsobení vyučovacích forem, přístupů a metod jednotlivcům. Oceňování učení vyžaduje transparentní systém hodnocení vzdělání. Přehodnocení poradenství apeluje na potřebu přístupu k informacím ohledně vzdělávacích možností. Přiblížení učení domovu si bere za cíl bezbariérovost za využití domovského prostředí.¹²

„Strategie celoživotního učení v ČR (2007) zahrnuje sedm strategických směrů, které se vztahují k integrované soustavě celoživotního vzdělávání:

- 1) **Uznání, dostupnost** – vytvořit otevřený prostor pro celoživotní učení včetně uznávání výsledků neformálního vzdělávání a informálního učení.
- 2) **Rovný přístup** – podporovat dostupnost a rovnost šancí v přístupu ke vzdělávacím příležitostem během celého životního cyklu.
- 3) **Funkční gramotnost** – rozvíjet funkční gramotnost a další klíčové kompetence včetně schopnosti učit se v průběhu celého života.

¹⁰ ŠINDLEROVÁ, I. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 155. ISBN 978-80-86723-75-4.

¹¹ Tamtéž, s. 156.

¹² VYHNÁNKOVÁ, K. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 156-157. ISBN 978-80-86723-75-4.

- 4) **Sociální partnerství** – spoluprací se sociálními partnery, podporovat soulad nabídky vzdělávacích příležitostí s potřebami ekonomického a sociálního rozvoje.
- 5) **Stimulace poptávky** – stimulovat poptávku po vzdělávání u všech skupin populace v průběhu života.
- 6) **Kvalita** – podporovat zajišťování kvalitní nabídky vzdělávacích příležitostí.
- 7) **Poradenství** – rozvíjet informační a poradenské služby.¹³

V České republice byly cíle politiky dalšího vzdělávání poprvé formulovány na konci 90. let a od té doby se stále vyvíjejí. Zahrnují dvě oblasti, a to dokončení organizačního a řídicího zázemí systému dalšího vzdělávání (vyjasnění rolí, zodpovědnosti a právního vymezení) a zajištění systémových prvků v dalším vzdělávání (postavení aktérů, osvěta a informační služby, poradenství, motivace, uznávání výsledků učení, zajištění financování, kvalita).¹⁴

Podle autorky je otázkou, jak hluboce se výše uvedenými strategickými směry jednotlivé regiony zabývají a je-li jejich úsilí srovnatelné. Otázkou také je, jestli Česká republika postupuje tempem, které předpokládala, anebo naopak stagnuje, jak se to může např. na malém městě jevit.

¹³ VYHNÁNKOVÁ, K. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 156-157. ISBN 978-80-86723-75-4.

¹⁴ Tamtéž, s. 157.

2 VZDĚLÁVÁNÍ DOSPĚLÝCH

V této kapitole je prostřednictvím tezí odborníků definován pojem vzdělávání dospělých, uvedena kategorie učení a vysvětleny motivy a význam vzdělávání, ukázány překážky ve vzdělávání.

Vzdělávání dospělých představuje vzdělávání osob produktivního a post-produktivního věku. Neméně důležité je, že vedle profesního vzdělávání plní také úlohu společenskou a politickou.¹⁵

Podle Bartáka vzdělávání dospělých zahrnuje **náhradní školní vzdělávání**, které je druhou vzdělávací šancí umožňující dosažení druhu a stupně vzdělání běžně spojeného s určitým věkem a **další vzdělávání**, které dělíme na **další profesní vzdělávání, občanské vzdělávání, zájmové vzdělávání a vzdělávání seniorů**.¹⁶

Náhradní školní vzdělávání probíhá prezenční, kombinovanou nebo distanční formou studia. Distanční forma studia je podmíněna sebeřízeným učením a je založená na individualizaci.¹⁷

Další profesní vzdělávání má specifický charakter, je zaměřené na profesní rozvoj. Občanské vzdělávání se soustředí na formování právního povědomí z hlediska veřejných otázek (místních, regionálních, státních). Cílem zájmového vzdělávání je kultivace osobnosti a to za využití jejího volného času. Zájmové vzdělávání dospělých není zpravidla podchyceno hlavním vzdělávacím proudem. Vzdělávání seniorů umožňuje starým lidem dále na sobě pracovat, být v obraze a žít plnohodnotným způsobem života.¹⁸

Pojem vzdělávání dospělých zahrnuje více významů, a to učební proces dospělých, dále aktivity vzdělávacích institucí a v neposlední řadě oblast sociální praxe ve smyslu kombinace prvních dvou významů, kdy sdružuje aktéry (jednotlivce, instituce a asociace) vzdělávání dospělých. Jedná se o systémové propojování vzdělávacích potřeb dospělých a nabídky vzdělávacích institucí, které se soustředí na dospělé. Důležitou oblastí je nejen profesní vzdělávání, ale i vzdělávání zájmové zaměřené na specifické skupiny (např. na rodiče na rodičovské dovolené, seniory apod.)

¹⁵ MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 25-26. ISBN 978-80-7357-581-6.

¹⁶ BARTÁK, J. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, s.r.o., 2008, s. 181. ISBN 978-80-87197-12-7.

¹⁷ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 156. ISBN 978-80-86723-75-4.

¹⁸ BARTÁK, J. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, s.r.o., 2008, s. 182. ISBN 978-80-87197-12-7.

Nutnost vzdělávání dospělých vychází ze tří stěžejních složek, a to z velkého rozvoje technologických a s tím souvisejících změn, z rychlosti, se kterou zastarávají dosud všeobecně známé poznatky a z potřeby maximalizovat individuální potenciál. Dalším důvodem je ale také potřeba lidí setkávat se s lidmi s podobnými zájmy a uspokojení vyplývající ze sociálních kontaktů.

Je nezbytné, abychom si byli stále vědomi rychlosti vývoje v technologické, ekonomické, ale i sociální oblasti a jeho dopadu na společnost, který mohou tyto změny způsobit, pokud nebudou vhodně zařazeny do obsahu školského vzdělávání. Opakovala by se tak situace ze 70. let, kterou odborníci nazývají šokem z budoucnosti.

Nové poznatky a technologie se obměňují každých deset až patnáct let, a proto je nezbytné, aby se každý člověk i v dospělém věku opakovaně vzdělával a byl tak stále kompetentním k vykonávání své profese. Od 70. let minulého století vysledovaly evropské společnosti významnou hodnotovou proměnu, která souvisí s individualizací životních stylů s vědomím, že k plnohodnotnému životu je potřeba maximalizovat své individuální potenciality.¹⁹

„Přizpůsobovat se znamená přijímat všechny změny a zvraty, které provázejí náš život, a ustavičně si osvojovat ty nejlepší strategie k opětovnému dosažení rovnováhy, aniž bychom čekali, že to ostatní udělají za nás.“²⁰

Přimět dospělé osoby, seniory, aby se stali aktivními, je dlouhodobý proces. Jak již bylo naznačeno, překážkou je jim jejich vlastní myšlení. Vyrůstali v téměř rigidní době, která je zformovala k obrazu svému a možnost změny u většiny z nich není pravděpodobná. Aktivní v pravém slova smyslu bude až následující generace seniorů.

Kozáková upozorňuje, že je nezbytné a účelné, aby se člověk připravoval na své stáří právě již ve svém produktivním věku a měl tak jasnou představu, čemu se bude v seniorském věku věnovat, aby byl jeho život naplněný.²¹

2.1 Celoživotní učení

Učení je vnímáno jako schopnost reagovat účelně na změny v prostředí, přizpůsobit se jim a naučit se s nimi žít. Aby bylo učení úspěšné, je potřebná motivace, která člověka vede k získávání vědomostí, dovedností a návyků.²²

¹⁹ RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 89. ISBN 80-210-4143-9.

²⁰ DESSAINTOVÁ, M. P. *Nezačínáme stárnout*. Praha: Portál, 1999, s. 76. ISBN 80-7178-255-6.

²¹ KOZÁKOVÁ, Z., Z. MÜLLER. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 90. ISBN 80-224-1552-6.

Celoživotní učení lze chápat v širších teoretických konceptech. Koncept společnosti vědění představuje stěžejní principy fungování společnosti a současně směr dalšího rozvoje současné společnosti. Cílové koncepty, koncept celoživotního učení, koncept celoživotní zaměstnatelnosti a koncept aktivního občanství lze vnímat jako cíle, ke kterým společnost vědomě a úmyslně směřuje a jsou stanoveny z pozice sociální politiky státu.

Koncept celoživotního učení je dvěma dalším konceptům v jistém smyslu nadřazený, protože částečně zahrnuje jejich cíle. Tyto cílové koncepty je ale nutné vnímat jako probíhající procesy, nikoliv konečné stavy. Za prostředky, které vedou k dosažení cílových konceptů, považujeme vzdělávání dospělých, rozvoj lidských zdrojů a komunitní vzdělávání. Uvedené prostředky fungují za využití principů pedagogické práce (rozvíjí, vzdělávají) a předpokládají aktivní zájem účastníka.²³

Aktivním přístupem rozumíme nejen aktivní přístup k učení, ale také např. ochotu investovat do svého vzdělávání finanční a časový podíl. Z hlediska času rozumíme celoživotním učením periodické nebo nepřetržité učení a to v průběhu celého života.

Celoživotní vzdělávání a učení zahrnuje tři základní kategorie učení: **formální učení, neformální učení a informální učení. Formální učení** je náplní hlavního vzdělávacího systému a končí zpravidla dospělostí.²⁴

Probíhá ve vzdělávacích institucích, ve školách a jeho působení je právně vymezeno. Stupně vzdělávání na sebe navazují (základní vzdělání, střední odborné vzdělání s výučním listem, úplné střední vzdělání s maturitou, vyšší odborné vzdělání, vysokoškolské vzdělání) a po splnění daných podmínek je jejich absolvování potvrzeno příslušným formalizovaným dokladem (vysvědčením apod.)²⁵

Velmi známou skutečností je, že úroveň dosaženého vzdělání souvisí s úrovní dosažených příjmů. V České republice, tak jako ve většině vyspělých zemí, dosahují lidé s vyšším vzděláním vyšších příjmů než osoby s nižším vzděláním. Osoby s nižším vzděláním jsou také více ohroženy nezaměstnaností. Bohužel ale vědomosti a dovednosti, které člověk získává v dnešní době ve škole a v učení, nejsou v současné

²² MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 52. ISBN 978-80-7357-581-6.

²³ RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 160. ISBN 80-210-4143-9.

²⁴ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované.

Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 156-158. ISBN 978-80-86723-75-4.

²⁵ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 114. ISBN 978-80-210-4779-2.

velmi rychle se vyvíjející společnosti dostačující. Celoživotní učení a vzdělávání dospělých je proto nezbytné.²⁶

Neformální učení se uskutečňuje nezávisle na hlavním vzdělávacím proudu a jeho cílem není získání formalizovaného dokladu o dosaženém vzdělání. Účastník se do procesu zapojuje aktivně, převážně v dospělosti a z vlastní vůle. Může získat neformalizovaný doklad o absolvování (potvrzení, osvědčení, certifikát). Jedná se zejména o další vzdělávání dospělých a o profesní učení (kvalifikační, doplňující, rekvalifikační, podnikové a zájmové).²⁷

Rabušic a Rabušicová do tohoto výčtu zahrnují tematické oblasti jako je profesní vzdělávání, vzdělávání v informačních technologiích, občanské vzdělávání, rodinné, zájmové a environmentální (např. organizované volnočasové aktivity pro děti, mládež a dospělé, počítačové kurzy, kurzy cizích jazyků, rekvalifikační kurzy, přednášky a krátkodobá školení). Vzdělávání je poskytováno v zařízeních zaměstnavatelů, nestátních neziskových organizací, soukromých vzdělávacích institucích, ve školských zařízeních a dalších organizacích, které doplňují formální systém.²⁸

Informální učení nemusí být na rozdíl od formálního a neformálního učení vždy záměrné a probíhá po celý život. Účastník vstupuje do učebního procesu neuvědoměle, pasivně. Informální učení je zpravidla neorganizované a nesystematické. V této oblasti obrovský potenciál učení.²⁹

Rabušicová a Rabušic upozorňují, že se jedná o nejproblematictější část konceptu celoživotního učení dospělých a je zřejmě nemožné její obsah, míru a kvalitu empiricky ověřit. Tato problematika vychází z myšlenky, že se vlastně učíme všemi aktivitami v každém okamžiku, jak již bylo řečeno, často neuvědoměle. Informální učení je nejstarším způsobem učení se vůbec. V historii bylo přirozené, že se znalosti a dovednosti předávaly z otce na syna, z matky na dceru. V méně ekonomicky rozvinutých zemích tento trend přetrvává. Ve vyspělých zemích je naopak upřednostňováno formální vzdělávání. Velkou roli zde hrají takto nabyté formalizované doklady o dosaženém vzdělání. Informální učení je jedním z klíčových témat vzdělávací politiky Evropské unie a národních politik členských států. Zatím jej ale

²⁶ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 114. ISBN 978-80-210-4779-2.

²⁷ ŠINDLEROVÁ, I. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 112. ISBN 978-80-86723-75-4.

²⁸ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 155. ISBN 978-80-210-4779-2.

²⁹ ŠINDLEROVÁ, I. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 87. ISBN 978-80-86723-75-4.

neumíme dobře uplatnit ve vzdělávací kariéře jednotlivce a to je ve společnosti, která bývá označována „společností diplomů“, problém. Evropská unie již učinila kroky k nápravě. V České republice existuje Zákon o ověřování a uznávání výsledků dalšího vzdělávání, který se zabývá zhodnocováním informálního a neformálního učení na nadnárodní úrovni.

Zřejmě nejdále jsou v tomto ohledu ve Spojených státech amerických, kde např. Rada pro zkušenostní učení dospělých (dále jen Rada) v rámci svého programu zapojila univerzitu New Rochelle a ta umožnila patnácti tisícům pracujících dospělých získat stupně akademického vzdělání, a to uznáním předchozího učení, které z velké části tvořilo učení informální. Rada určila deset standardů pro hodnocení předchozího učení, které by mohly inspirovat Evropskou unii.³⁰

Farková upozorňuje na pocity úzkosti, nejistoty a méněcennosti, kterým mohou být osoby předdůchodového věku vystaveny v důsledku cynického chování ze strany jejich nadřízených mladého věku. Mají pocit, že se s nimi už nepočítá, že jejich názor přestal být důležitý; cítí se poníženi, zraněni a trpí jejich sebeúcta. Dochází k závěru, že přestávají rozumět životu, že se mu vzdalují. S tímto se srovnat je obtížné především pro muže, kteří měli ve svém produktivním věku důležité postavení.³¹

2.2 Motivy a význam vzdělávání

Podle Fürstové existují pro typy chování různá vysvětlení a z toho vyplývající různé motivační koncepty. Homeostatický koncept je založený na podmínce rovnováhy. Pokud je rovnováha porušena, dochází k nedostatku a poté nutně ke konkrétnímu chování, kterým se docílí rovnováhy.³²

Zásadní je, s jakou vizí odměny jedinec ve své představě kalkuluje a tato vize je hnacím motorem jeho dalšího jednání. Motivaci členíme na motivaci vnitřní a na vnější. Vnitřní motivace vychází z jedince a souvisí s příjemnými pocity, které ve vzdělávací aktivitě nalézá. Vnější motivaci naopak chápeme jako souhrn vnějších tlaků, které jedince vedou k dalšímu vzdělávání, aniž by to bylo jeho přání. Na jedince často působí obě uvedené varianty motivace současně a někdy dochází k útlumu vnitřní

³⁰ TRÁVNÍČKOVÁ, D. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 90. ISBN 978-80-210-4779-2.

³¹ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 299-306. ISBN 978-80-86723-64-8.

³² FÜRST, M. *Psychologie: Včetně vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Nakladatelství Votobia, 1997, s. 51. ISBN 80-7198-199-0.

motivace motivací vnější. Předpokládá se tedy, že dospělý účastník vstupuje do procesu vzdělávání dobrovolně, s jasným cílem a se značnou motivací.

Člověka vede většinou více motivů, ale některý převažuje. Jedním z motivů je podle únik z nudy nebo osamělosti, dále zbavení se pocitu nepotřebnosti; potřeba naučit se lépe zvládat obtíže ve společnosti, kompenzovat si nedostatečné vzdělání, ale také potřeba učit se jen tak pro radost. V pracovní oblasti může být motivujícím elementem potřeba získat specifické vědomosti a zvládnout určité dovednosti, cílem je být ve své profesní činnosti stále plně kompetentní anebo se stát kompetentním k vykonávání jiného postu. Motivací ale také může být zájem o nalezení nových přátel, tvoření společenských vztahů, uspokojení z blízkosti lidí se společným zájmem; v neposlední řadě ocenění druhých nebo splnění jejich očekávání apod.³³

Hladílek upozorňuje, že účastníky také pozitivně motivuje pečlivá organizace, kvalifikovaní lektori, eliminace negativních pocitů jako je stud a obavy ze selhání, spravedlivé ocenění studijních pokroků, zajištění kvalitní didaktické techniky a pomůcek atd.³⁴

Podle Plamínka může vést dospělého účastníka ke vzdělávání potřeba prožívání příjemných pocitů spojená se vzděláváním. Plamínek tuto potřebu zařadil do Maslowovy pyramidy potřeb a to do podloží, suterénu. Pyramidu potřeb tak rozšířil o další patro. Potřeba příjemných pocitů je podle něj nadřazená všem ostatním potřebám: fyziologickým, potřebě bezpečí, příslušnosti, výlučnosti a potřebě sebeaktualizace. Plamínek uvedené tvrzení vysvětluje na konkrétním příkladu; např. když máme hlad, souvisí tento stav s nepříjemným pocitem. Když se najíme, cítíme se příjemně.³⁵

Podle Mužíka potřebuje dospělý člověk vědět, proč se má učit a učí se především na základě svých zkušeností. Zajímá-li jej předložená učební látka, učí se tím efektivněji. Upřednostňuje také přístup k učení jako k řešení problému. Aby se učením začal zabývat, musí si uvědomit rozdíl mezi tím, co umí, a tím, co by měl umět, a dále být motivován k odstranění tohoto deficitu. Zde je nezbytná znalost sebe sama a zdravá sebekritika.

Uvedený autor dále jmenuje principy, za kterých by mělo být vzdělávání dospělému účastníkovi poskytováno. Zajímavá je zásada partnerského přístupu a

³³ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC a K. ŠEĎOVÁ. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 97-98. ISBN 978-80-210-4779-2.

³⁴ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 146-147. ISBN 978-80-86723-75-4.

³⁵ PLAMÍNEK, J. *Vzdělávání dospělých: Průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, s. 118. ISBN 978-80-247-3235-0.

zásada nepřetržité zpětné vazby. Dále objasňuje aktuální postoj k didaktickým principům, kdy jeden ze tří typů postojů nazývá „megaprincipem“ didaktiky dospělých. V tomto typu, který se věnuje podpoře klíčových kompetencí, se odráží zákaznický charakter dalšího vzdělávání. Téma klíčových kompetencí je v současnosti velmi žádané a všechny vzdělávací aktivity jsou zaměřeny na rozvoj nějaké kompetence.³⁶

Zákaznický charakter může proces vzdělávání zkvalitnit, a to tak, že lektor nebude arogantní a bude se snažit účastníkovi vzdělávání co nejlépe zprostředkovat; jejich role budou partnerské. Účastník bude ke vzdělávací aktivitě přistupovat beze strachu a se zájmem. Rizikem ale také je, že se situace obrátí, moc bude mít v rukou účastník, lektor se mu bude snažit (pod tlakem vzdělavatele obchodníka) vyhovět a přizpůsobí se a výsledkem bude nižší kvalita vzdělávání.

2.3 Překážky ve vzdělávání

Motivace představuje ve vzdělávání hnací sílu, která jedince vede k vytčenému cíli. Pokud se jedinec domnívá, že nebude úspěšný, motivace klesá. Překážky ve vzdělávání, bariéry, mohou být rozděleny do tří skupin:

- 1) Situační bariéry – pramení z konkrétní situace jedince. Jedná se např. o nedostatek finančních prostředků, nedostatek času nebo o nepřekonatelné těžkosti ohledně dopravy.
- 2) Institucionální bariéry – nevyhovující obsah, nedostatek požadovaných programů.
- 3) Osobnostní bariéry – postoje jedince ke vzdělávání, ale i k sobě samému, ke svým možnostem. Velkou roli zde hraje sebevědomí.³⁷

Čihálek podává na základě výzkumu přehled důvodů, které vedou dospělé osoby k neúčasti na dalším vzdělávání. Jako nejčastější důvod byl opakovaně uveden nedostatek finančních prostředků v aktuálním období. Dalším důvodem byla domněnka respondenta, že pro něj účast na vzdělávacích kurzech nemá smysl. Následovalo pracovní přetížení, nedostatek volného času z důvodu mnoha koníčků, obavy z nevládnutí učební látky, nedostatek času z důvodu péče o rodinu, pochybnosti o

³⁶ MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, s. 26-82. ISBN 978-80-7357-581-6.

³⁷ CROSS, K. P. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC a K. ŠEĎOVÁ. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 89. ISBN 978-80-210-4779-2.

svých schopnostech v důsledku nedostatečného dosaženého vzdělání, špatné povědomí o možnostech dalšího vzdělávání, pochybnosti o kvalitě vzdělávacích kurzů, nedostatečná nabídka kurzů, jiný důvod a zdravotní důvody.³⁸

Podle Hladílka působí na účastníka demotivačně záporný přístup ostatních účastníků studia, vyžadování direktivního plnění účasti, arogance lektorů, shazování schopností účastníků, mentorování, nedostatek studijní literatury apod.³⁹

“Vyvolání některých motivů vede v podstatě k zastavení činnosti a nutí organismus k vyhledávání klidu a odpočinku, tj. snižuje aktivační úroveň. Naproti tomu vyvolání jiných motivů je impulsem k zahájení a provádění různých činností, tj. dochází ke zvýšení aktivační úrovně.”⁴⁰

V oblasti formálního vzdělávání je jednou z překážek k dalšímu vzdělávání věk. Osoby ve věku od třiceti do třiceti devíti let prokázaly vyšší zájem o formální vzdělávání, než osoby ve věku od šedesáti do šedesáti pěti let. Dále se ukázalo, že lidé s vyšším vzděláním jsou více ochotni se formálně vzdělávat, než lidé s nižším vzděláním. Překvapivé je, že povolání, místo bydliště a finanční příjem dle tohoto výzkumu nehrají takovou roli, jak se předpokládalo. Stěžejním motivem k dalšímu formálnímu vzdělávání je vyšší pravděpodobnost pracovního uplatnění.

V případě nemotivace k neformálnímu vzdělávání vyšlo najevo, že se dále vzdělávat nechystají převážně osoby s nižším vzděláním, starší lidé, senioři, osoby v manuálních profesích, nezaměstnaní a osoby na rodičovské dovolené. Větší zájem o další vzdělávání projevují lidé, kteří přikládají vzdělání vysokou hodnotu. O neformální vzdělávání podle uvedeného šetření neprojevují vyšší zájem ani osoby, které by si po jeho absolvování zlepšily postavení v zaměstnání. Ekonomicky aktivní osoby v naší zemi se domnívají, že jsou jejich znalosti a dovednosti dostatečné, a proto není potřeba, aby se dále vzdělávaly. Profesního vzdělávání se osoby účastní především pod tlakem zaměstnavatele, občanského a volnočasového vzdělávání pod vlivem známých lidí a zájem o jazykové vzdělávání a o vzdělávání v oblasti informačních technologií je individuální. V České republice je osob, které se účastní dalšího vzdělávání menšina: 9 % osob se zapojuje do formálního vzdělávání a 34 % do

³⁸ ČIHÁLEK, V. Bariéry účasti dospělých v kurzech celoživotního vzdělávání – „Peníze jsou až na prvním místě“. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 122. ISBN 80-210-4143-9.

³⁹ SOMR, M. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 146. ISBN 978-80-86723-75-4.

⁴⁰ SEVEROVÁ, M. In: HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1972, s. 26. 14-478-77.

neformálního vzdělávání. K formálnímu vzdělávání vede osoby především pracovní motivace a naopak k neformálnímu vzdělávání mimoprofesionální cíle.

Někteří odborníci rozlišují dvě kategorie bariér. Do první kategorie zahrnují přesvědčení většinové společnosti, že formální vzdělávání náleží do mladého věku; dále přesvědčení o dostatečnosti vlastního vzdělání a profesionální kvalifikace; nedostatečný zájem o další rozvoj prostřednictvím formálního vzdělávání a špatné zkušenosti ze školy. Druhou kategorií tvoří nedostatek zájmu, protože chybí vnější impulzy. Člověk má dojem, že nepotřebuje studovat, nezlepší si tak postavení v zaměstnání, nezíská nové zaměstnání a ani si touto cestou neudrží současné zaměstnání.

Ve výše uvedeném šetření se ukázalo, že jako stěžejní překážku uvedlo 53 % respondentů nedostatek finančních prostředků.⁴¹

Otázkou je, zda je skutečně překážkou nedostatek finančních prostředků anebo mají dospělé osoby v České republice jiné priority. Z výzkumu v roce 2005 vyplynulo, že je pro ně další vzdělávání skutečně finančně náročné. 27 % respondentů totiž uvedlo, že se jejich hrubý příjem pohybuje kolem částky 8000 Kč měsíčně, přičemž cena kurzů činí 1100 až 5000 Kč. Naopak osoby, jejichž příjem se pohybuje kolem 14000 Kč měsíčně, finanční prostředky jako překážku v dalším vzdělávání neuvedli.⁴²

48 % respondentů uvádělo, že jsou pracovníčně velmi zaneprázdněni. Odpovídali tak především podnikatelé, pracující důchodci, zaměstnanci na plný úvazek, ale také osoby na rodičovské dovolené, více muži než ženy. 49 % respondentů uvedlo jako osobnostní překážku přesvědčení, že pro ně nemá účast na dalším vzdělávání smysl. Takto převážně volili důchodci, ale dokonce také nezaměstnaní. Vliv na odpovědi má také skutečnost, zdali se respondent dalšího vzdělávání již účastnil anebo nikoliv. Pokud ano, je pravděpodobné, že bude kladně nakloněn opětovnému dalšímu vzdělávání.⁴³

Ukázalo se, že to, zda je člověk vzdělaný, má vliv na jeho další vzdělávání. Podle odborníků stojíme na prahu vzdělanostní etapy a začínáme se v oblasti vzdělávání dávat do pohybu. Další vzdělávání je nezbytné. Osoby, které se domnívají, že jsou natolik kompetentními, že není potřeba, aby se dále vzdělávaly, zatupují

⁴¹ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC a K. ŠEĎOVÁ. Motivace a bariéry ve vzdělávání dospělých. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 112. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁴² ČIHÁLEK, V. Bariéry účasti dospělých v kurzech celoživotního vzdělávání – „peníze jsou až na prvním místě“. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 123-124. ISBN 80-210-4143-9.

⁴³ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC a K. ŠEĎOVÁ. Motivace a bariéry ve vzdělávání dospělých. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 113. ISBN 978-80-210-4779-2.

moderní přístup. Svět kolem nás se ale mění rychleji, nežli jsme byli zvyklí a děje se, že nežli dokončíme nějaké studium, už je realita zase jiná, krok před námi. Toto si uvědomovat vede k vědomí, že je nezbytné na sobě neustále pracovat a takovýto přístup je přístupem již postmoderním.⁴⁴

Jako překážku v dalším vzdělávání může cílová skupina považovat svůj věk. V závislosti na pokročilosti věku klesá pohotovost a pružnost myšlení. Jedinec přestává být schopen využívat podněty, se kterými se doposud nesetkal. Jeho myšlení směřuje k rigiditě. Starší člověk je také více citově zranitelný. Prožívá intenzivněji obavy a úzkosti, jeho sebevědomí klesá. Čím je starší, tím pomaleji chápe a vnímá, selhává mu paměť. Uvedené příznaky si sám na sobě uvědomuje a o to jsou pro něho tyto změny bolestivější. Nezbytný je proto pozitivní přístup, jako je projevování zúčastněnosti, srdečnosti, vytváření příjemné atmosféry, respektování volnějšího tempa atd.⁴⁵

Zkušený lektor nepovažuje věk účastníka za překážku ve vzdělávání. Pokud je s cílovou skupinou dobře seznámený, je odborníkem v pravém slova smyslu, pak si je plně vědom odlišnosti těchto účastníků vzdělávání, přistupuje k nim individuálně, s respektem a bez negativního hodnocení.

⁴⁴ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC a K. ŠEĎOVÁ. Motivace a bariéry ve vzdělávání dospělých. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 110-111. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁴⁵ FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 313-317. ISBN 978-80-86723-64-8.

3 VYMEZENÍ CÍLOVÉ SKUPINY

Cílovou skupinou této práce jsou nezaměstnané osoby předdůchodového věku a osoby důchodového věku, které žijí ve městě Čáslav anebo v přilehlých obcích, které pod město Čáslav náleží.

„Definice nezaměstnanosti podle Mezinárodního úřadu práce v Ženevě považuje za nezaměstnaného jen uchazeče o zaměstnání, tedy občana, který není v pracovním nebo podobném vztahu, nevykonává samostatnou výdělečnou činnost ani se nepřipravuje soustavně na budoucí povolání a požádal osobně nebo písemně o zprostředkování vhodného zaměstnání u úřadu práce v místě svého trvalého bydliště.“⁴⁶

Nezaměstnaným tedy oficiálně není ten, kdo „nemá práci“, ale osoba registrovaná jako uchazeč o zaměstnání na úřadě práce. Předdůchodový věk není striktně vymezen, v této práci autorka vychází z věkové hranice nad padesát šest let.

„Míra zaměstnanosti lidí v předdůchodovém věku a důchodovém věku je v České republice relativně nízká a zůstává pod průměrem zemí Evropské unie. [...] Zejména to platí o ženách dané věkové kategorie.“⁴⁷

Zajímavé je, že na výši věku odchodu do důchodu je ve společnosti tlačeno oběma směry, a to jak ke zvýšení, tak ke snížení této hranice. Čím vyšší věk odchodu do důchodu je stanovený, tím je to výhodnější pro ekonomiku státu. Státu se také více „vyplatí“ pracující důchodce, s čímž souvisí současné tendence v Evropě. Věk odchodu do důchodu je zvyšován na sedmdesát let. Podle Saka a Kolesárové je tento fakt vůči seniorům „nefér“, protože experti a politici, kteří se na této úpravě zákona podílí, vědí, že senioři budou nezaměstnaní a místo nízkého důchodu budou závislí na ještě nižších dávkách.⁴⁸

Nezaměstnaní středního věku si stěžují, že jsou na pracovním trhu znevýhodněni z důvodu „vysokého věku“. Od věku padesáti let je tento tlak ještě silnější. Objevuje se také mezigenerační napětí, které plyne z konkurence na pracovním trhu; např. mladí se domnívají, že jim senioři blokují pracovní místa atd.⁴⁹

⁴⁶ KODYMOVÁ, P., J. KOLÁČKOVÁ. Sociální práce s nezaměstnanými. In: MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, s.r.o, 2005, s. 299. ISBN 80-7367-002-X.

⁴⁷ FERENC, J. *Zaměstnanost osob předdůchodového a důchodového věku*. [online]. [cit. 2014-01-28]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta28062010.doc>

⁴⁸ Tamtéž, s. 93.

⁴⁹ SAK, P., K. KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 93. ISBN 978-80-247-3850-5.

Podle Rabušice bude vzdělávání dospělých v předseniorském a seniorském věku v následujících desetiletích jedním ze stěžejních témat vzdělávací politiky České republiky. Důvodem je demografické stárnutí české společnosti a z toho vyplývající stárnutí trhu práce. Zaměstnavatelé, kteří dosud vyžadovali mladý kolektiv se budou muset této skutečnosti přizpůsobit. Jednou z klíčových otázek sociální politiky se tak stává efektivní začleňování osob předseniorského a seniorského věku na trh práce jako jedna z cest, jak snížit náklady penzijních systémů.⁵⁰

„Tato aktivizace seniorů již dostala celoevropský rozměr v konceptu „aktivního stárnutí“ (Active Ageing). [...] Důležitým prvkem aktivního stárnutí musí samozřejmě být i příslušná aktivizace vzdělanostní. Aby totiž osoby v předseniorském a seniorském věku byly schopny najít na trhu práce své uplatnění, musí se v prostředí dynamicky se vyvíjejících moderních společností opakovaně vracet k sebevzdělávání: ke zvyšování své kvalifikace, k rekvalifikaci nebo k získávání kvalifikace nové – musí se, řečeno stručně, zapojit do některé z forem vzdělávání dospělých. Pokud tomu tak nebude, pak celá myšlenka aktivního stárnutí na trhu práce může být pouze prázdným konceptem.“⁵¹

Farková uvádí rozčlenění období stáří podle světové zdravotnické organizace na periodu od šedesáti do sedmdesáti pěti let, která je označena raným stářím, perioda od sedmdesáti pěti do devadesáti let je nazvána vlastním stářím či pokročilým věkem a věk od devadesáti let je pojmenovaný jako vysoký věk neboli dlouhověkost.⁵²

Společnost většinou vnímá starého člověka pouze jako součást homogenní skupiny ve věku od šedesáti až šedesáti pěti let. Tato skupina je více či méně zdravotně omezená, neproduktivní a je značnou zátěží pro státní finanční zdroje. Uvedený pohled nebere v úvahu pozitivní hodnoty stáří a skutečnost, že nemalý počet seniorů je ve starobním důchodu dále zaměstnaný.⁵³

K ageistickému ovzduší vede také současný kult mládí, krásy, síly a dospělosti ve smyslu produktivnosti. Dokonce i samotní staří lidé vnímají staré lidi negativně, identifikují se s nimi a v důsledku toho mají i sami o sobě nízké sebevědomí.⁵⁴

⁵⁰ RABUŠIC, L. Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 80. ISBN 80-210-4143-9.

⁵¹ Tamtéž, s. 80.

⁵² FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008, s. 108. ISBN 978-80-86723-64-8.

⁵³ MATOUŠEK, O., J. KOLÁČKOVÁ a P. KODYMOVÁ. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005, s. 146. ISBN 80-7367-002-X.

⁵⁴ JIRÁSKOVÁ, V. Et al. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2005, s. 24-25. ISBN 80-86861-80-5.

Giddens upozorňuje na méně významné postavení a menší moc starých lidí, než tomu bylo v minulosti ve většině předmoderních kultur, kdy bylo stáří považováno za zdroj moudrosti. Staří se těšili významnému postavení a rozhodovali v zásadních otázkách. V dnešní době se naopak názory starých lidí mohou zdát mladým zbytečné a zastaralé.⁵⁵

„Ve společnosti, která si vysoce cení mládí, vitality a fyzické přitažlivosti, se staří lidé často stávají neviditelnými.“⁵⁶

„Současná juvenilní politická reprezentace a mediální scéna prosazují ve veřejném prostoru v duchu ideologie neoliberalismu pohled na seniory a na stáří jako na něco, co představuje pro ekonomiku a společnost zátěž, zbytečný výdaj, něco s čím je třeba se vyrovnat, ale co představuje něco zbytného, co „spotřebovalo“ svůj smysl, „samo sebe“ a nyní je „nám mladým, aktivním, produktivním, konkurenceschopným na krku, na obtíž“. „Nebýt starých, společnost by neměla problémy, státní rozpočet by byl vyrovnaný, mladí by nemuseli vydělávat na ty staré.“⁵⁷

Situace cílové skupiny je skutečně kritická. Ačkoliv se občas objeví plakáty odsuzující ageismus, pramálo to změní. Odborníci se shodují, že otázka ageismu se vyřeší v budoucnosti, kdy, jak je demograficky dokázáno, počet seniorů ještě vzroste. Předpokládá se také, že budoucí senioři budou více aktivní a sebevědomí.

Sak a Kolesárová uvádí, že vývoj v posledních sto letech velmi značně souvisí s růstem vzdělanosti. U každé další generace klesá počet nižších stupňů vzdělání a naopak stoupá počet vyšších stupňů vzdělání. V generaci našich prarodičů převládalo jako nejčtenější dosažené ukončené vzdělání u žen základní vzdělání, a to ve 45 % a u mužů vyučení v oboru, bez maturity, a to ve 37 %. V současné generaci převládá středoškolské vzdělání s maturitou.⁵⁸

⁵⁵ GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd.-dotisk. Praha: Argo, 1999, s. 152. ISBN 80-7203-124-4.

⁵⁶ Tamtéž, s. 152.

⁵⁷ SAK, P., K. KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s.16. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁵⁸ Tamtéž, s. 83-84.

4 ALTERNATIVY DALŠÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

V této stěžejní kapitole autorka mimo jiné definuje a popisuje alternativy dalšího vzdělávání, kterými jsou občanské vzdělávání dospělých, profesní vzdělávání dospělých, zájmové vzdělávání dospělých, rodinné vzdělávání a vzdělávání seniorů, které je dále členěno na univerzity třetího věku, akademie třetího věku, kluby aktivního stáří, kluby třetího věku, univerzity volného času, rozhlasové akademie třetího věku, job kluby a další.

Podle Rabušice je úroveň dalšího vzdělávání starších lidí v České republice v porovnání se zeměmi Evropské unie nízká. Jak již bylo řečeno, účast na kurzech dalšího vzdělávání je závislá na dosaženém vzdělání. Mezi účastníky dalšího vzdělání je zastoupeno více osob s vyšším vzděláním. Je tedy potřeba, aby se lidé vzdělávali, ještě než se stanou seniory. Budou-li vzdělanými, povede je to k aktivnímu zájmu o další vzdělávání.⁵⁹

V oblasti vzdělávání dospělých respektují vzdělavatelé odlišnost dospělého účastníka vedle dítěte. Soustředí se na jeho předpoklady ke studiu, potenciál, motivaci, schopnost učit se atd. Uvědomují si také jeho sociální status, sociální role, se kterými v kombinaci se vzděláváním vyplývají zátěžové situace. Dospělý účastník nepřistupuje ke vzdělávání bezstarostně jako dítě, ale vychází ze svých životních zkušeností. Protože je vázaný stereotypy, často nevědomě odmítá nové informace a přístupy. Učební látku musí vnímat jako pro sebe přínosnou.⁶⁰

Vzdělávání dospělých zahrnuje v rámci konceptu celoživotního učení povinné i dobrovolné vzdělávání, organizované a téměř neorganizované vzdělávací aktivity, které skrývají obrovský potenciál k přiblížení se naplnění vize společnosti vědění. Z analýzy stavu vzdělávání dospělých ale vyplývá, že aktuální stav není dostačující. Vzdělávání dospělých není využito k osobnímu růstu každého jedince. Jedním z nástrojů, jak vzdělávání dospělých podpořit, je také poradenství, které je součástí řady programových dokumentů vzdělávacích politik zemí evropské unie.

⁵⁹ RABUŠIC, L. Vzdělávání dospělých v předseniorském a v seniorském věku. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 170. ISBN 80-210-4143-9.

⁶⁰ SOMR, M. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 147. ISBN 978-80-86723-75-4.

Z dotazníkového šetření vyšlo najevo, že v oblasti práce vyhledává odbornou pomoc 29 % respondentů, v oblasti občanského života 33 %. V oblasti rodinného života hledá 30 % pomoc na sociální síti a 47 % spoléhá samo na sebe.⁶¹

Občanské vzdělávání dospělých

„Občanské vzdělávání je jednou z oblastí, které jsou jasně zdůrazněny v dokumentech evropské i české vzdělávací politiky jako jedna z priorit ve vzdělávání dospělých. Cílem sjednocené Evropy je totiž nejen společnost ekonomicky prosperujících, ale také inkluzivní a soudržná, společnost aktivních občanů, kteří se sami mohou individuálně realizovat.“⁶²

Občanské vzdělávání se věnuje občanům, a to jako soubor aktivit, které posilují občanské jednání. V souvislosti s vytvářením povědomí občanů o jejich právech a povinnostech hovoříme o odpovědném občanství. V dnešní době se děje velmi mnoho změn a je nutné být dobře informovaný. Cílem občanského vzdělávání jsou aktivní, informovaní a kompetentní občané.⁶³

„...Cílem výchovy k demokratickému občanství je naučit se žít společně v demokratické společnosti a bojovat proti agresivnímu nacionalismu, rasismu a intoleranci, eliminovat násilí a extremistické myšlení a chování. [...] Obsahem politické gramotnosti je dostatečná orientace v takových oblastech jako jsou: „sociální, politické a občanské instituce; lidská práva; podmínky, na nichž závisí harmonické soužití ve společnosti; sociální otázky a aktuální sociální problémy; státní ústava a z ní vyplývající občanská práva a povinnosti; národní kulturní dědictví a historická tradice; kulturní a jazyková rozmanitost a její hodnota.“⁶⁴

Na základě obsahového zaměření lze občanské vzdělávání dospělých rozdělit podle témat na oblast práva (jedná se o znalost legislativy, kurzy s názvy: Školení k novému školskému zákonu, Sociálně právní kurz, Školení k zákonu o obcích atd.), oblast spojenou s politickou angažovaností občana (Samospráva obcí, Pokyny k volbám, Komunální politika, Občanský život atd.) a oblast životního prostředí (Seminář o životním prostředí, Životní prostředí na pracovišti atd.) Podle výzkumného šetření se

⁶¹ HLOUŠKOVÁ, L. Poradenství ve vzdělávání dospělých aneb nechají si lidé poradit? In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 148. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁶² Tamtéž, s. 189.

⁶³ Tamtéž, s. 87.

⁶⁴ Tamtéž, s. 191.

občanského vzdělávání účastnilo pouze 3,5 % respondentů, z celkového počtu 1418 respondentů pouhých 50 dospělých osob; ve stejné míře muži jako ženy a nejčastěji osoby ve věku od padesáti do padesáti devíti let a osoby, které dosáhly středoškolského vzdělání.⁶⁵

Profesní vzdělávání dospělých

Novotný⁶⁶ uvádí, že s profesním vzděláváním dospělých se setkáváme také pod dalšími názvy jako je další profesní vzdělávání nebo další odborné vzdělávání. Současně pod těmito pojmy můžeme rozumět i kvalifikační vzdělávání dospělých a druhou vzdělávací šanci.

„Profesní vzdělávání dospělých představuje širokou škálu vzdělávacích aktivit, učení a úsilí o rozvoj pracovníka v nejširším slova smyslu... V běžné realitě jsou nejviditelnějšími součástmi profesního vzdělávání dospělých například a) podnikové vzdělávání, tedy vzdělávání pracovníků v rámci organizací ve všech ekonomických sektorech, b) rekvalifikační vzdělávání, c) odborně zaměřené studium při zaměstnání.“⁶⁷

Výše uvedené vzdělávání se vztahuje především na formální a neformální vzdělávání. Novotný upozorňuje, že některé součásti dalšího vzdělávání dospělých nejsou empiricky dostatečně pokryty. Jedná se o „trendové“ aktivity jako je mentorování, koučování nebo „workplace learning“. Dále poukazuje na nerovnost účasti z hlediska oborového vzdělávání a z hlediska regionálního. Nejvyšší podíl na vzdělávání se prokázal v oborech školství a vzdělávání, dále ve finančnictví a bankovníctví, zdravotnictví, ale také v armádě, u policie a ve veřejné správě. Naopak daleko nižší podíl se ukázal v oblastech uměleckých oborů, služeb, technických oborů a ekonomie. Z hlediska regionálního je nejvyšší podíl vzdělávání v kraji Karlovarském, dále na Vysočině, ve Zlínském kraji, Jihomoravském a Jihočeském. Středočeský kraj je umístěn uprostřed se 33,7 % podílu.⁶⁸

⁶⁵ HLOUŠKOVÁ, L., M. POL. Občanské vzdělávání dospělých In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 159. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁶⁶ NOVOTNÝ, P. Profesní vzdělávání dospělých. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 99. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁶⁷ Tamtéž, s. 114-115.

⁶⁸ Tamtéž, s. 115.

Hladílek⁶⁹ uvádí, že rekvalifikační vzdělávání je poskytováno nejen školským systémem, ale i dalšími poskytovateli. Jedním ze stěžejních poskytovatelů je Ministerstvo práce a sociálních věcí, které jej poskytuje převážně uchazečům o zaměstnání na pracovním trhu.

„Rekvalifikace jsou jedním z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti a jsou řízeny Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR. S ním spolupracuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které má celkovou odpovědnost za vzdělávání. Rekvalifikace jsou určeny zejména nezaměstnaným osobám registrovaným na úřadech práce, kterými jsou kurzy zprostředkovány. [...] Účastníky kurzu nemusí být pouze nezaměstnaní, ale také osoby, které se z nejrůznějších důvodů potřebují kvalifikovat pro jiný obor.“⁷⁰

Zájmové vzdělávání dospělých

„Zájmové vzdělávání je aktivitou, kterou lidé zpravidla realizují ve svém volném čase. [...] Naplňování volného času v kontextu celoživotního učení je významné jak z hlediska individuálních potřeb, tak potřeb společenských... Tyto aktivity pomáhají lidem dotvářet plnohodnotný život, mohou podporovat rozvoj kompetencí v celé jejich pestré škále jak v neformálním vzdělávání, tak prostřednictvím informálního učení.“⁷¹

Zájmové vzdělávání dospělých zahrnuje problematiku všeobecně vzdělávací, kulturní, etické, filozofické, náboženské, zdravotnické, sportovní apod. Lze jej třídit na zájmové vzdělávání dospělých na sportovní aktivity (florbal, jóga, lyžování, fotbal), rukodělné činnosti (tkaní, šití, batikování, paličkování, pletení), vzdělávání zaměřené na umělecké činnosti (malba, fotografování, keramika), dějiny umění, filmu, architektury, dále sběratelství a dámský klub. Největší zájem je o sportovní aktivity, dále o tvořivé činnosti a o rukodělné činnosti. Nabídka typů aktivit je ale závislá na nabídce poskytovatelů a je otázkou, zda nabízejí aktivity, o které je zájem nebo činnosti, které jsou blízké jim. Zájmového vzdělání se podle výzkumného šetření účastnilo pouhých 5 % oslovených respondentů.⁷²

⁶⁹ HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 142. ISBN 978-80-86723-75-4.

⁷⁰ Tamtéž, s. 142.

⁷¹ KNOTOVÁ, D. Zájmové vzdělávání dospělých. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 171-172. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁷² RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 110. ISBN 978-80-210-4779-2.

Do vzdělávání ve volném čase se zahrnuje také rodičovské vzdělávání, občanské, vzdělávání v informačních technologiích a další vzdělávání, kterého se lidé účastní ve svém volném čase.

Zájemového vzdělávání se účastní více ženy než muži. Z hlediska věku projevují o zájmové vzdělávání zájem především mladí lidé ve věku od 20 do 29 let, dále lidé ve věku od 30 do 39 let. Skupiny lidí zahrnující věkové skupiny od 40 do 60 let jsou zastoupené téměř vyrovnaně. Ze šetření vyplývá, že nejvyšší zájem je o pohybové aktivity, dále o tvořivé (umělecké) činnosti a o rukodělné činnosti.⁷³

Rodinné vzdělávání jako součást celoživotního učení

Rodinným vzděláváním rozumíme „vzdělávací aktivity, které se obvykle realizují mimo formální školský systém, jsou zaměřeny na dospělé a směřují k rozvíjení vztahů v rodině a posílení pozitivního rozvoje jednotlivců, párů i rodin.“⁷⁴

Rodinné vzdělávání zahrnuje deset následujících oblastí: „1) vztah rodiny a společnosti (vztah rodiny ke společenským institucím v oblasti vzdělávání, politiky, sociální podpory, trhu práce atd.); 2) vnitřní rodinná dynamika (komunikace v rodině, kooperace, zvládání konfliktů); 3) lidský růst a vývoj v průběhu životního cyklu (rodinná podpora zvládání vývojových úkolů); 4) lidská sexualita; 5) mezilidské vztahy (emoce v rodině, naslouchání, otevření se, empatie...); 6) management rodinných zdrojů (získávání peněz, času, podpory pro potřeby rodiny); 7) rodičovské vzdělávání (výchovné techniky, vychovatelská role); 8) rodinné právo a rodinná politika; 9) etika; 10) metodologie a výzkum rodinného vzdělávání.“⁷⁵

Senioři a jejich vzdělávání

Podle Knotové je účast seniorů na dalším vzdělávání v naší zemi v porovnání s dalšími zeměmi Evropské unie nízká.⁷⁶

⁷³ RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 205-206. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁷⁴ Tamtéž, s. 206.

⁷⁵ Tamtéž, s. 206.

⁷⁶ KNOTOVÁ, D. *Neformální zájmové vzdělávání dospělých ve volném čase*. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 86. ISBN 80-210-4143-9.

Müller⁷⁷ uvádí ve výčtu oblastí aktivizace seniorů podporu rovnosti pracovních příležitostí na trhu práce s cílem prodloužit jejich aktivní život, dále nabídku alternativ vzdělávání jako jsou kurzy, přednášky, akademie třetího věku a další. Stěžejní zájem je o studium cizích jazyků, uživatelskou činnost na počítači a na internetu, o techniku, historii, literaturu, zdraví, zdravý životní styl a psychologii; dále o terapeuticky zaměřené činnosti, společnou četbu, procházky, turistiku, jízdu na koni, zahrádkaření, ruční práce a křížovky. Uvedené aktivity poskytují zejména **kluby důchodců, denní stacionáře, centra pro seniory, městské knihovny, divadla, kina, spolky**. Senior má také možnost uplatnit se jako dobrovolník ve specifické činnosti zejména v pomáhající oblasti.

Univerzity třetího věku působí při vysokých školách a poskytují seniorům neucelené vzdělání na vysokoškolské úrovni v nejrůznějších oborech, nikoliv však kvalifikační vzdělání. Některé univerzity stanoví jako podmínku pro přijetí ukončené středoškolské vzdělání s maturitou. Jiné univerzity požadují pouze ochotu a schopnost vyhovět nárokům vysokoškolského studia, dále bývá podmínkou zpravidla vymezená věková hranice. Studium probíhá ve dvou až tříletých cyklech a jeho obsahem jsou přednášky, semináře, cvičení nebo exkurze. Obsah studia koresponduje se zaměřením příslušné vysoké školy, ke které univerzita náleží. Účastník se zkouškám může ale nemusí podrobovat. Absolventi dostávají diplom, kterým se ale nemohou prokazovat při ucházení se o pracovní místo. Jedná se o nejnáročnější formu vzdělávání seniorů.⁷⁸

Akademie třetího věku mají ještě delší tradici než univerzity třetího věku. Zajišťují vzdělávání seniorů zpravidla na místech, kde nejsou vysoké školy a to pod záštitou organizací jako je např. Červený kříž. Obsahově se přizpůsobují místním potřebám a zájmům účastníků. Jedná se o jednosemestrální i vícesemestrální cykly, krátkodobé studijní programy, exkurze, turistické programy, práce v zájmových kroužcích, tematické vycházky apod. Obsahově je toto vzdělávání zaměřené na oblasti medicínsko-gerontologické, občansko-sociální, dále na rekondiční cvičení, jógu, historii, literaturu, umění, ekologii a další. Vzdělávání je určeno osobám, které dosáhly věkové hranice nároku na starobní důchod nebo se jí přiblížily a to bez ohledu na jejich dosažené vzdělání. Účastníci neskládají zkoušky a potvrzení o absolvování studijního

⁷⁷ KOZÁKOVÁ, Z., Z. MÜLLER. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 78. ISBN 80-224-1552-6.

⁷⁸ NĚMCOVÁ, K. *Vzdělávání seniorů: případová studie vzdělávacího kurzu Školička internetu pro seniory*. Brno: MU, 2007. [online]. [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/145326/ff_b/BAKALARSKA_PRACE.doc

programu se vydává na základě účasti. Jedná se o středně náročnou formu vzdělávacích aktivit pro seniory.

Kluby aktivního stáří (kluby třetího věku) podobně jako akademie třetího věku nabízejí jednorázové vzdělávací akce na základě potřeb zájemců. Jedná se o dobrovolná seskupení starších občanů s cílem společného trávení volného času a rozvíjení osobních vztahů.

Univerzita volného času nabízí systematické zájmové studium všem věkovým kategoriím, a to v oblastech zdravého životního stylu, psychologie, dějin umění, světových a českých dějin a dějin hudby. Účastníky jsou především matky na rodičovské dovolené, dále invalidní a starobní důchodci a nezaměstnaní produktivního věku.

Rozhlasová akademie třetího věku vysílá jako samostatný pořad na Stanici Český rozhlas 2 – Praha. Posлуhači, účastníci vypracovávají písemné práce a lektori je vyhodnocují. Úspěšní absolventi obdrží diplom. Obsahově se zaměřují na oblasti jako je geriatrická psychiatrie, sociální komunikace, psychologie, etnologie, historie, literatura, meteorologie, psychosomatika, geografie, botanika a další.⁷⁹

Kodymová a Koláčková upozorňují na tzv. **Job kluby**, které se soustředí na nezaměstnané a v rámci své činnosti jim pomáhají zvládnout techniky hledání zaměstnání. Kluby vznikají i jako projekty neziskových organizací.⁸⁰

Job klub představuje „*psychosociální výcvik, program zaměřený na rozvoj sociálních dovedností a zvýšení znalostí o právech a povinnostech občana vzhledem k pracovním úřadům, sociálnímu a zdravotnímu pojištění, pracovnímu poměru, brigádní práci apod. Klienti zde mohou v rámci individuální nebo skupinové práce trénovat telefonický nebo osobní kontakt se zaměstnavatelem, sepsání životopisu, práci s inzercí a internetem, komunikaci s nadřízeným a další dovednosti.*“⁸¹

⁷⁹ NĚMCOVÁ, K. *Vzdělávání seniorů: případová studie vzdělávacího kurzu Školička internetu pro seniory I*. Brno: MU, 2007. [online]. [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/145326/ff_b/BAKALARSKA_PRACE.doc

⁸⁰ KODYMOVÁ, P., J. KOLÁČKOVÁ. Sociální práce s nezaměstnanými. In: MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, s.r.o, 2005, s. 311. ISBN 80-7367-002-X.

⁸¹ Tamtéž, s. 312.

5 KVALITA ŽIVOTA CÍLOVÉ SKUPINY V ZÁVISLOSTI NA VZDĚLÁVÁNÍ

V této kapitole se autorka zabývá vlivem vzdělávání na kvalitu života cílové skupiny. Popisuje vliv jakékoliv aktivity, které se člověk rád věnuje, na kvalitu jeho života a na jeho psychické a fyzické zdraví. Kvalita života bývá chápána v souvislosti se všeobecně známou definicí zdraví světové zdravotnické organizace, která zdraví definuje jako stav úplné tělesné a duševní pohody. Odborníci se ale shodují, že kvalita života vychází především z vnitřního prožívání, z toho, jak člověk vnímá svět kolem sebe a jaké má se svým okolím vztahy. Důležitou roli hraje také materiální zázemí a v neposlední řadě zdraví.

Z řady studií vyplývá, že vzdělávací aktivity v seniorském věku jsou považovány za jeden z nejdůležitějších faktorů udržení kvality života, což je samo o sobě silnou motivací a cílem dalšího vzdělávání. V této životní etapě vzdělávací aktivity přispívají k pocitu sebedůvěry, důstojnosti a životního uspokojení; napomáhají k upevňování fyzického a duševního zdraví. Stejně tak posilují mobilizaci intelektuálních a kognitivních funkcí. Neméně důležité a významné jsou tyto aktivity po ukončení pracovní činnosti, kdy představují nové zaměstnání a náplň dne.⁸²

Müller vnímá aktivitu jako jeden z nejdůležitějších nástrojů pro naplnění kvality života seniorů. Základem je kladný subjektivní prožitek spojený s aktivitou, dále udržení nebo rehabilitace tělesné a duševní výkonnosti a v neposlední řadě smysluplné zapojení do společnosti.⁸³

Vyhnanáková upozorňuje, že odchod do důchodu změní v jednom okamžiku život seniora po všech stránkách. Osoby, se kterými se doposud pracovně denně setkával, zmizí. Nedochozí již také pravidelně do zaměstnání a přichází tak o stěžejní aktivitu. Problémy v zaměstnání se ho již netýkají. Tyto skutečnosti mu mohou přinést ulehčení, současně jej ale mohou frustrovat.⁸⁴

Mnoho seniorů se do starobního důchodu těší, když ale skutečně fyzicky opustí zaměstnání a zůstanou doma, velká část z nich strádá a tento fakt je postupem času viditelný i na jejich zdraví. Někteří mají pocit, že najednou nemají pro co žít. Chybí jim

⁸² MÜHLPACHR, P., P. STANÍČEK a Z. PALÁN. In: NĚMCOVÁ, K. *Vzdělávání seniorů: případová studie vzdělávacího kurzu Školička internetu pro seniory I*. Brno: MU, 2007. [online]. [cit. 2013-11-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/145326/ff_b/BAKALARSKA_PRACE.doc

⁸³ KOŽÁKOVÁ, Z., Z. MÜLLER. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 36. ISBN 80-224-1552-6.

⁸⁴ VYHNÁNKOVÁ, K. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 9-100. ISBN 978-80-86723-75-4.

kontakt s lidmi, společný zájem. V dnešní době není na malém městě mnoho seniorů, kteří by jim mohli jít příkladem, pracovali na sobě a dále se vzdělávali.⁸⁵

„...Čeští senioři jsou málo sebevědomí, blížící se důchod nebo důchod samotný je vede k pasivitě, **programem pro seniory je často to, že žádný program nemají.** Přitom vzdělávací a aktivizační kurzy by mohly být pro starší populaci jednou z možností, jak takový program nalézt - a současně by se naplnila ona vysoká potence, kterou starší občané mají, totiž potence ke vzdělávání a potence k aktivní roli na trhu práce.⁸⁶

Sak a Kolesárová poukazují na skutečnost, že životní styl je především ovlivňován společností, ve které žijeme; není výsledkem naší svobodné volby tak, jak se domníváme. To, jak dnešní senioři žijí, není ani tak výsledkem jejich chování, potřeb a zájmů, jako statutem, který jim společnost určila. Podle jejich názoru souvisí skutečnost, že si mnoho seniorů pořizuje zvíře, které následně zaujímá v jejich životě zásadní postavení, s krizí v mezilidských vztazích. Tento trend vypovídá o odcizování lidí, oslabení pozice sousedského kapitálu v sociálním poli seniora.⁸⁷

Jak již bylo uvedeno, protože naše společnost demograficky stárne, bude hrát v budoucnu klíčovou úlohu ve společnosti vzdělávání dospělých, a to jako nástroj aktivizace starší populace. Posuneme se tak od pasivního stárnutí ke stárnutí aktivnímu, v jehož rámci budou senioři schopni držet krok s vývojem společnosti založené na vědě.⁸⁸

⁸⁵ VYHNÁNKOVÁ, K. In: HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009, s. 9-100. ISBN 978-80-86723-75-4.

⁸⁶ L. RABUŠIC, Senioři a jejich vzdělávání. In: RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 283. ISBN 978-80-210-4779-2.

⁸⁷ SAK, P., K. KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012, s. 84. ISBN 978-80-247-3850-5.

⁸⁸ KNOTOVÁ, D. Neformální zájmové vzdělávání dospělých ve volném čase. In: RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 95-96. ISBN 80-210-4143-9.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 EMPIRICKÝ VÝZKUM

Jak již bylo uvedeno v úvodu, autorka je zaměstnána jako vedoucí Občanské poradny Diakonie Čáslav (dále jen poradna), a to od roku 2007. Poradna je členskou poradnou Asociace občanských poraden, která je garantem kvality služeb. Z ročních statistik poradny za období roku 2007 až roku 2013 i z pilotního šetření autorky vyplývá, že přibližně 40 % klientů poradny představují osoby předdůchodového věku, z toho 20 % jsou osoby nezaměstnané; dále 25 % klientů poradny představují senioři, z toho 10 % seniorů si přivydělává (většina z nich „načerno“, neoficiálně).

Pro úplnost je třeba také upřesnit, že v posledních čtyřech letech je zhruba 75 % činnosti poradny zaměřeno na pomoc klientům v oblasti oddlužení soudní cestou, kde klienti vystupují jako dlužníci. Aby bylo oddlužení soudní cestou úspěšné, je u 90 % klientů potřeba, aby byli zaměstnaní (i senioři, protože pouze 20 % z nich je schopno plnit splátkový kalendář ze svého příjmu, resp. ze starobního důchodu). Předpokladem pro úspěšné oddlužení soudní cestou je tedy příjem zpravidla vyšší než starobní důchod.

80 % nezaměstnaných osob předdůchodového věku a osob důchodového věku, které služby poradny vyhledávají, se nachází v těžké životní situaci, a to v 90 % z důvodu nedostatku finančních prostředků. V důsledku této situace je atakují exekutoři a výsledkem je, že jsou vystaveni neustálému stresu. Postupně si vůči druhým lidem vytváří psychický blok a jsou raději sami. „*Mám fobii z lidí*“, říkají. Přestože jsou raději sami, není jim samotným lépe. 30 % z nich se již pokusilo o sebevraždu nebo o ní velmi vážně uvažovalo. Poradnu vnímají jako poslední místo, kde hledají pomoc. Zajímavé je, že nevyhledávají odbornou pomoc u psychologa apod., a dokonce tuto pomoc odmítají. Jsou přesvědčeni, že jsou v pořádku, pouze potřebují pomoci vyřešit dluhy. Skutečnost, že o sebevraždě vůbec uvažují, je nekonsternuje. Pravda ale také je, že jakmile jim je povoleno oddlužení soudní cestou, přestanou na ně exekutoři útočit a klienti se „vrátí se do normy“. Únosnost tlaku exekutorů může dobře posoudit pouze dlužník, kterého exekutoři obtěžují v zaměstnání, uráží jej před kolegy, „přepadávají jej doma“, zastrašují jej. Po obestavení účtu nemají mnozí z nich prostředky na uspokojení základních životních potřeb (někteří mají i malé děti).

Asi 75 % klientů navštěvuje poradnu opakovaně. Když je jejich životní situace opět v normě, zajímá se autorka, zdali jsou aktivní a snaží se, aby žili plnohodnotným způsobem života, nikoliv tedy, aby žili osamoceně, izolováni ve svých bytech, kde upadají do deprese. Na otázku, zda dochází do místního klubu důchodců anebo se účastní vzdělávacích aktivit Městské knihovny Čáslav, odpovídají většinou záporně. Mají-li uvést důvod, proč se uvedených aktivit neúčastní, krčí rameny. Autorka se domnívá, že někdy je důvodem stud. Možná, že se obávají, že ostatní vědí o jejich situaci(?).

Ze zbývajících 20 % osob odpovídá zhruba polovina kladně; v klubu důchodců již byla nebo dochází pravidelně. Klub důchodců je dle jejich slov otevřený jednou týdně, a to ve středu odpoledne. Za nedostatek považují skutečnost, že je tam vždy hodně starých lidí, přibližně osmdesát. Sesednou si k sobě ke stolu, lépe, jak se znají a povídají si mezi sebou. Většina starých lidí chce ale spíše povídat o sobě, než naslouchat tomu druhému, takže je uvedené povídání příliš neuspokojuje; „*lepší ale něco, nežli nic*“ konstatují. Dále je mrzí, že se sklouzává k tématům jako jsou nemoci, nedostatek peněz a osamělost. Naopak vítají připravené zábavné programy, kdy jim např. zpívají děti ze základní školy. Na otázku, zda se účastní přednášek místní knihovny, odpovídají záporně a nejsou schopni nebo ochotni sdělit, proč tomu tak je. Čtyři oslovené klientky, které jsou z přilehlých vesnic, jako důvod uvedly absenci dopravního spoje. Poslední autobus domů jim jede v 18 hod. a přednášky zpravidla začínají až v 17 hod.

Otázkou je, zdali mají klienti o další vzdělávání zájem. Vzdělávání např. ve finanční gramotnosti by jim podle názoru autorky velmi prospělo. Není ale jisté, zdali jsou ochotni se v tomto nebo v jiném směru dále vzdělávat. Je třeba upozornit, že cílová skupina není složena z klientů poradny, protože autorka se obává, že tak by byly výstupy práce zavádějící a není jisté, zda by byly uplatnitelné v praxi byť jen v rámci služby poradny.

6.1 Vymezení výzkumných cílů

Smyslem praktické části je zorientovat se v nabídce alternativ dalšího vzdělávání nezaměstnaných osob předdůchodového věku a osob důchodového věku ve městě Čáslav, identifikovat vzdělavatele a definovat vzdělávací aktivity. Dílčím cílem

je vypracovat konkrétní přehled vzdělávacích aktivit, který autorka nabídne klientům poradny.

Posouzení dostatečnosti vzdělávacích možností zaměřených na cílovou skupinu by mohlo napovědět, zda nejsou „bílá místa“ v oblastech, kterými se poradna zabývá a na které by mohla v rámci své činnosti reagovat vlastní nabídkou vzdělávacích aktivit. Ve standardech kvality občanských poraden je další vzdělávání jako jedna z činností poraden zahrnuto.

Autorka prostřednictvím dotazníkového šetření zaměřeného na cílovou skupinu objasní vztah cílové skupiny k dalšímu vzdělávání. Za pomoci rozhovorů s odborníky bude zkoumat možnosti, jak vzdělávání cílové skupině přiblížit a jak ji do uvedeného procesu konkrétně zapojit.

6.2 Otázky a hypotézy

Autorka stanovila následující výzkumné otázky:

- Je nabídka dalšího vzdělávání ve městě Čáslav dostatečně široká a pestrá v porovnání s nabídkou ve velkoměstech?
- Zvýšila by se účast cílové skupiny na dalším vzdělávání, pokud by byla témata vzdělávacích aktivit volena na základě poptávky cílové skupiny?
- Zvýšila by se účast cílové skupiny na dalším vzdělávání, pokud by se zvýšila její informovanost o alternativách dalšího vzdělávání?
- Je si osoba cílové skupiny vědoma, že při opakované účasti na dalším vzdělávání se zvyšuje kvalita jejího života?

Autorka formulovala tyto hypotézy:

Hypotéza č. 1: Nabídka alternativ dalšího vzdělávání není ve městě Čáslav tak široká a pestrá jako ve velkoměstech.

Hypotéza č. 2: Pokud by byla témata vzdělávacích aktivit volena na základě poptávky cílové skupiny, zvýšila by se účast cílové skupiny na dalším vzdělávání.

Hypotéza č. 3: Pokud by se zvýšila informovanost cílové skupiny o alternativách dalšího vzdělávání, zvýšila by se její účast na dalším vzdělávání.

Hypotéza č. 4: Když se osoba cílové skupiny opakovaně účastní dalšího vzdělávání, je si vědoma, že se zvyšuje kvalita jejího života.

6.3 Výzkumný vzorek

Základním souborem jsou nezaměstnané osoby předdůchodového věku a osoby důchodového věku, které žijí ve městě Čáslav anebo v přilehlých vesnicích, které pod město Čáslav spadají. Předdůchodovým věkem nezaměstnaných osob rozumíme věk nad 56 let. Za důchodový věk budeme v rámci této práce považovat aktuální věk respondenta, pobírá-li již starobní důchod. Protože v základním souboru není zastoupen např. stejný počet seniorů do 75 let a seniorů nad 90 let, nebude dělení seniorů vycházet ze členění uvedeného v teoretické části této práce v podkapitole 3.2, ale senioři budou členění pouze do dvou skupin, a to na skupinu do 75 let a na skupinu nad 75 let věku.

Dalšími znaky základního souboru je jejich vymezení místem, časem a pohlavím. Respondenti se musí v době sbírání dat nacházet na náměstí města Čáslav, čímž bude potvrzeno, že jsou schopni se do centra města dopravit. Sběrání dat proběhne v pracovním týdnu v měsíci lednu 2014, a to v odpoledních hodinách, protože z výpovědí klientů poradny vychází najevo, že většina aktivit zaměřených na cílovou skupinu této práce probíhá v centru města kolem 17. hod. Podmínkou také bude téměř rovnoměrné zastoupení respondentů z hlediska pohlaví.

Ve městě Čáslav žilo ke dni 31.12.2010 celkem 10137⁸⁹ obyvatel. Z demografického hlediska lze předpokládat, že 30 % uvedené populace má shodné znaky s cílovou skupinou této práce. Výběrový soubor o 90 osobách ze základního souboru o 3041 osobách, by měl zajistit dostatečnou reliabilitu.

Výběrový soubor bude tvořit 90 osob vybraných ze základního souboru reprezentativním výběrem tzv. stratifikovaným náhodným výběrem bez vracení. Soubor bude členěn na 44 mužů a 46 žen. Každá tato skupina se bude dále dělit, první polovinu bude tvořit 22 nezaměstnaných mužů předdůchodového věku a druhou polovinu 22 mužů seniorů, kteří pobírají starobní důchod. Nezaměstnaní muži budou rozděleni dle místa bydliště na 12 mužů z města Čáslav a 10 mužů z přilehlých vesnic. Senioři se budou taktéž členit na 12 mužů z města Čáslav a 10 mužů z přilehlých vesnic a současně na 15 seniorů do 75 let a na 7 seniorů nad 75 let věku.

46 žen se bude dělit na 24 nezaměstnaných osob předdůchodového věku a 22 seniorek, které pobírají starobní důchod. Nezaměstnané ženy budou dále členěny dle

⁸⁹ Město Čáslav. [online]. [cit. 2014-02-01]. Dostupné z: <http://www.meucaslav.cz/obcan/mesto-caslav/zakladni-informace/http://www.meucaslav.cz/obcan/mesto-caslav/zakladni-informace/>

místa bydliště na 12 žen z města Čáslav a 12 žen z přilehlých vesnic. Seniorky se budou členit na 12 žen z města Čáslav a 10 žen z přilehlých vesnic a současně na 15 žen do 75 let a na 7 žen nad 75 let věku.

Rozhovory autorka provede s pěti odborníky, kteří se dalším vzděláváním ve městě Čáslav zabývají a zastupují vzdělavatele v rámci uvedených projektů: Univerzita volného času/Městská knihovna Čáslav, Přednášky/Klub důchodců v Čáslavi, Rekvalifikační kurzy/Úřad práce. Rozhovor bude také uskutečněn se seniorkou, která se dalšího vzdělávání opakovaně účastní (dále jen aktivní seniorka).

6.4 Výzkumná metodika

Praktická část je postavena na empirickém výzkumu za využití kombinace kvalitativní a kvantitativní metodologie. V současné době je aktuální kombinovat metody kvalitativního a kvantitativního výzkumu v rámci řešení jednoho problému. Jedná se o tzv. smíšenou metodologii. Smíšený výzkum představuje model, ve kterém se využívá kvalitativního a současně i kvantitativního přístupu s cílem, kompenzovat slabiny každého z nich. Při výzkumu na základě smíšeného modelu je potřeba zohlednit zvláštnosti obou uvedených přístupů.

Je potřeba si dobře uvědomovat rozdílnosti obou přístupů. Kvantitativní přístup vychází z pozitivismu, je postavený na zevšeobecňování a vysvětlení jevu. Naproti tomu kvalitativní přístup má kořeny ve fenomenologii a orientuje se na získání vhledu do problematiky, na porozumění zkoumanému jevu s cílem vytvoření nové teorie. V kvantitativním výzkumu je podporována snaha o objektivnost a výzkumník usiluje o odstup od zkoumaných ukazatelů. V kvalitativním výzkumu se předpokládá subjektivita dosažená vstupem do reality, vcítěním se. V kvantitativním výzkumu se preferuje velký reprezentativní vzorek a v kvalitativním výzkumu se výzkumník soustředí na malý reprezentativní vzorek, na klienta, studenta apod. Plánování výzkumu je v kvantitativním výzkumu důkladné, postupuje se podle dané struktury. V kvalitativním výzkumu je plánování pružnější. V průběhu lze změnit zkoumané otázky a metody. V kvantitativním výzkumu se v průběhu výzkumu vyžaduje ověřování hypotéz. Kvalitativní výzkum je naopak založený na interpretaci velkého množství údajů o sledovaných jevech. Mezi techniky a metody kvantitativního výzkumu patří dotazník, testy, strukturované interview, standardizované pozorování apod. a v kvalitativním výzkumu je to např. dlouhodobý terénní výzkum nebo nestrukturované pozorování

s různou mírou zúčastněnosti. Zpracování dat je v kvantitativním výzkumu počítačové, statistické s cílem dosažení maximální objektivity, zobecnění a interpretace dat. Kvalitativní výzkum zpracovává data na základě kvalitativního kódování, analýzy a interpretace dat se subjektivním porozuměním. Závěrem kvantitativního výzkumu je zobecnění výsledků a zjištění zákonitostí, u kvalitativního výzkumu je to snaha o porozumění chování lidí za daných podmínek.⁹⁰

Prostřednictvím metodologické triangulace⁹¹ uvnitř metody i mezi metodami autorka ilustruje vztah cílové skupiny k dalšímu vzdělávání, názor odborníků z dané oblasti na přístup cílové skupiny ke vzdělávání a v neposlední řadě úroveň dalšího vzdělávání ve městě Čáslav. Autorka se domnívá, že tyto indikátory spolu vzájemně souvisí a pokud by se zaktivizoval jeden z nich, odrazila by se tato skutečnost na ostatních indikátorech. Tak například, pokud by cílová skupina projevila aktivní zájem o další vzdělávání, zvýšila by se nabídka vzdělávacích aktivit ve městě Čáslav; kdyby vzdělavatelé zvýšili informovanost o vzdělávacích aktivitách a hledali způsoby, jak cílovou skupinu motivovat, autorka předpokládá, že by cílová skupina reagovala.

Jako nástroje sběru dat použije autorka polostrukturované interview⁹² a dotazník vlastní konstrukce.⁹³

Polostrukturované interview je považováno za kompromis mezi strukturovaným a nestrukturovaným interview. Respondentům je nabídnuto několik možností odpovědi u každé položky a dále se od nich požaduje odůvodnění zvolené alternativy. Aby proběhlo interview úspěšně, je potřeba zajistit vhodné podmínky, a to např. příjemné prostředí a časový prostor. Tazatel by měl být taktní a ohleduplný. Otázky mají být kladeny od obecných ke složitějším. Doporučuje se, aby je tazatel pokládal s ohledem na respondentovu pozornost.⁹⁴

Bartošová a Skutil uvádí, že používáme dva typy dotazníků. Prvním typem je standardizovaný dotazník a druhým typem je dotazník vlastní konstrukce, který se v oblasti edukační reality používá častěji.⁹⁵

⁹⁰ ŽUMÁROVÁ, M. Základní přístupy ke zkoumání. In: SKUTIL, M. Et al. *Základy pedagogicko – psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2011, s. 57-75. ISBN 978-80-7367-778-7.

⁹¹ Tamtéž, s. 77-91.

⁹² Viz Příloha B

⁹³ Viz Příloha A

⁹⁴ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011, s. 183. ISBN 978-80-247-1369-4.

⁹⁵ BARTOŠOVÁ, I., M. SKUTIL. Dotazník. In: SKUTIL, M. Et al. *Základy pedagogicko – psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2011, s. 81. ISBN 978-80-7367-778-7.

Dotazníkové šetření bude zaměřeno na cílovou skupinu s cílem objasnit, jaký je vztah cílové skupiny ve městě Čáslav k dalšímu vzdělávání. Autorka vychází z pilotního šetření, které provedla za účasti klientů poradny. Ačkoliv si uvědomuje, že očekávat shodné výsledky by bylo zavádějící, současně jistou shodu předpokládá a obává se, že přístup cílové skupiny k dalšímu vzdělávání je laxní.

Položky v dotazníku budou nastaveny tak, aby měli respondenti prostor se vyjádřit. Například budou vyzváni, aby vyjmenovali alternativy dalšího vzdělávání ve městě Čáslav, čímž vyjde najevo, jestli jsou o nabídce informováni a zdali se v dané nabídce orientují. Otevřené otázky respondentovi umožní, aby se zamyslel, zdali by jej nějaké téma nebo typ vzdělávací aktivity zaujal.

Interview bude provedeno s odborníky z oblasti dalšího vzdělávání ve městě Čáslav. Provázanost položek v interview s položkami v dotazníku by měla vést k objektivitě a pomoci vyvarovat se nahlížení na problematiku pouze ze strany cílové skupiny anebo z hlediska odborníků.

Autorka zvolila jako nástroj sběru dat dotazník, aby měla možnost shromáždit data od co možná největšího počtu zástupců cílové skupiny, současně jsou ale položky v dotazníku nastaveny tak, že se dotazník přibližuje interview, a to v rámci výše uvedené metodologické triangulace, kterou smíšená metodologie umožňuje.

6.5 Časová organizace výzkumu podle jeho fází

Dotazníkové šetření proběhne ve 3. a 4. týdnu v měsíci lednu 2014 v odpoledních hodinách na náměstí města Čáslav. Jak již bylo uvedeno, přítomnost respondentů na náměstí bude potvrzením, že jsou schopni se do centra města dopravit. Tazatelem bude autorka této práce, respondentovi přečte jednotlivé položky a sama zaznamená odpověď. Pokud respondent otázce neporozumí, autorka mu ji vysvětlí.

Interview budou probíhat na pracovišti oslovených odborníků taktéž ve 3. a 4. týdnu v měsíci lednu 2014, a to po domluvě s odborníky. Interview s aktivní seniorkou proběhne ve stanoveném rozmezí dvou týdnů v kavárně na pěší zóně u náměstí. Rozhovory budou zaznamenány autorkou písemně, dotazování budou vystupovat anonymně.

6.6 Výsledky výzkumu

Na základě dat získaných prostřednictvím dotazníkového šetření, jejichž návratnost činila 100 %, sestavila autorka sociometrickou matici. Výsledky, ke kterým došla, jsou uvedeny níže a dále znázorněny graficky.

Výběrový soubor byl charakterizován v podkapitole 6.3. Jako nejvyšší dosažené vzdělání uvedlo 5,55 % respondentů základní vzdělání, 13,33 % úplné střední vzdělání s maturitou, 13,33 % vyšší školu (2 roky studia po základní škole avšak bez výučního listu i bez maturity), 67,78 % střední odborné vzdělání s výučním listem.

Tabulka 1: Základní parametry získaného souboru

		Počty respondentů			podíl
		1. fáze výzkumu	2. fáze výzkumu	celkem	
Pohlaví	žena	28	18	46	51 %
	muž	16	28	44	49 %
Vzdělání	základní vzdělání	3	2	5	5 %
	vyučen	27	34	61	68 %
	střední s maturitou	8	4	12	13 %
	vyšší škola	7	5	12	13 %
Sociální statut	nezaměstnaný nad 56 let	25	21	46	51 %
	SD do 75 let	17	13	30	33 %
	SD nad 75 let	8	6	14	15 %
Bydliště	město Čáslav	26	22	48	53 %
	vesnice pod městem Čáslav	20	22	42	47 %

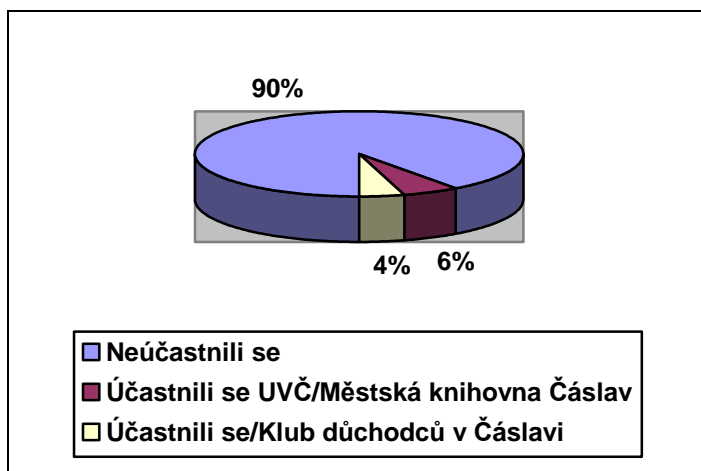
Zdroj⁹⁶

Alarmující je, že 90 % oslovených se podle tohoto šetření žádné vzdělávací aktivity ve městě Čáslav neúčastnilo. 5,55 % osob z 10 %, které s dalším vzděláváním zkušenost mají, se účastnilo aktivity pod záštitou Městské knihovny Čáslav (dále jen knihovna) v rámci Univerzity volného času a 4,44 % osob

⁹⁶ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

navštívilo vzdělávací aktivitu pořádanou Klubem důchodců v Čáslavi (dále jen klub důchodců).

Graf 1: Účast na dalším vzdělávání ve městě Čáslav

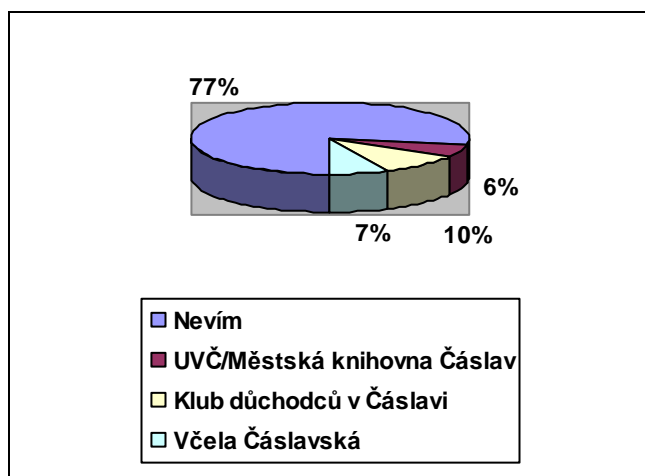

Zdroj⁹⁷

Vzdělávací aktivita měla vždy formu přednášky. O aktivitě byli respondenti informováni procentuálně shodně podle výše uvedené účasti knihovnou a klubem důchodců.

Celkem 77,78 % respondentů si není vědomo žádné vzdělávací aktivity zaměřené na vzdělávání dospělých ve městě Čáslav; 6,67 % uvedlo Včelu Čáslavskou, 10 % klub důchodců a 5,55 % Univerzitu volného času.

Graf 2: Povědomí o alternativách dalšího vzdělávání ve městě Čáslav

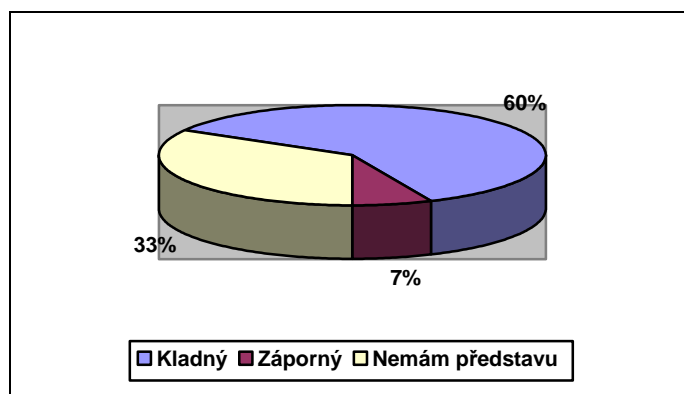
Zdroj⁹⁸

⁹⁷ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Zajímavé je, že ačkoliv většina oslovených seniorů odpovídala, že se žádné vzdělávací aktivity neúčastnila a účastnit neplánuje, jednoznačně a bez zaváhání uváděla, že dospělé osoby ve městě Čáslav mají k dalšímu vzdělávání kladný vztah. Většina nezaměstnaných osob předdůchodového věku se dalšího vzdělávání také neúčastnila, ale častěji odpovídala, že nemá představu, jaký vztah má dospělá populace města Čáslav k dalšímu vzdělávání. Záporný vztah k dalšímu vzdělávání předpokládá ze strany dospělé populace pouze 6,67 % oslovených.

84 % respondentů (z 10 % respondentů, kteří se dalšího vzdělávání účastnili) uvedlo, že se dalšího vzdělávání neúčastnilo opakovaně, opakovaně se účastnilo pouze 6,67 % oslovených. Současně 84 % respondentů nemá v plánu účastnit se v budoucnu dalšího vzdělávání účastnit a 6,67 % osob účast plánuje.

Graf 3: Vztah dospělé populace města Čáslav k dalšímu vzdělávání

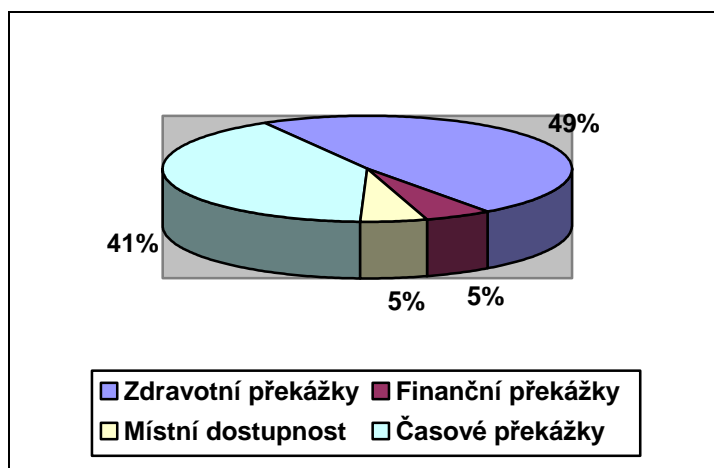
Zdroj⁹⁹

Dalším překvapujícím zjištěním je, že finanční překážku v zapojení se do dalšího vzdělávání uvedlo pouze 5,55 % respondentů. Naopak zajímavé je, že 43,33 % oslovených považuje za překážku otázku času a 51,11 % respondentů uvádí zdravotní potíže. Místní dostupnost služby považuje za překážku kupodivu pouze 5,55 % oslovených.

⁹⁸ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

⁹⁹ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Graf 4: Překážky na straně cílové skupiny v účasti na dalším vzdělávání

Zdroj¹⁰⁰

Zvláštní je, že ačkoliv se 90 % respondentů žádné vzdělávací aktivity neúčastnilo, považuje 93,33 % respondentů další vzdělávání za důležité. Na otázku, proč je další vzdělávání důležité, respondenti odpovídali: „Nesmíme ustrnout na tom, co víme.“ „Protože se procvičuje mozek.“ „Abychom nebyli hloupi.“ „Protože se člověk obohacuje o další vědomosti.“ „Aby se člověk v dnešní době ve věcech vyznal a vyrovnal se mladým.“

Z rozhovorů s odborníky a s aktivní seniorkou vyplynulo, že nejsou schopni určit, zda je účast cílové skupiny na dalším vzdělávání ve městě Čáslav dostatečná.

Vedle vzdělavatelů a projektů, které zastupují, identifikovali odborníci jako další alternativy vzdělávání dospělých ve městě Čáslav Včelu Čáslavskou a Kroužky organizované DDM Čáslav (počítačová gramotnost, paličkování a další).

Oslovení se také shodli v charakteristice osob cílové skupiny, které se dalšího vzdělávání účastní oproti osobám, které se do uvedeného vzdělávání nezapojují. Účastníci dalšího vzdělávání mají zpravidla vyšší vzdělání, středoškolské a vysokoškolské. Profesně se jedná o bývalé pracovníky školství, úřadů, lékaře apod.

Taktéž shodně prohlašují, že se osoby cílové skupiny dalšího vzdělávání účastní opakovaně a nikoliv jednorázově.

Vedoucí odboru, který oblast školství zastřešuje ze své funkce na městském úřadě, se domnívá, že překážkou v dalším vzdělávání je cílové skupině kapacita kurzu. Úřednice na tomtéž oddělení městského úřadu, která má na starost činnost členů Klubu důchodců Čáslav, prohlásila, že jim žádné překážky v cestě nestojí.

¹⁰⁰ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Oslovení odborníci si nemyslí, že je větší zájem o další vzdělávání ze strany dospělé populace ve velkoměstech než na malých městech. Současně ale čtyři oslovení uvedli, že je účast osob z obcí menší, než účast osob, které žijí přímo ve městě Čáslav.

Vedoucí odboru školství jednoznačně prohlašuje, že témata vzdělávacích aktivit jsou volena na základě poptávky cílové skupiny. Další oslovení odborníci se ale shodují, že témata vycházejí ze zaslanych nabídek vzdělavatelů s ohledem na aktuální situaci při změně zákonů apod.

Odborníci včetně seniorky potvrdili domněnku, že cílová skupina není o nabídce dalšího vzdělávání dostatečně informována. Upozorňují, že se neobjevují nabídky v tisku a zájemce musí informace vyhledávat na internetu. Vedoucí odboru školství je toho názoru, že je informovanost dostatečná.

Obrázek 1: Vztah obecního úřadu k dalšímu vzdělávání

Zdroj¹⁰¹

Oslovení se zamysleli, jak cílovou skupinu k dalšímu vzdělávání motivovat a uvedli, že je potřeba připravovat pestrý program, reagovat na poptávku cílové skupiny, cílovou skupinu viditelněji o nabídce informovat, „lákat“ je nejen na vědění, ale na příjemné setkávání se apod. Vedoucí odboru školství se domnívá, že cílovou skupinu není potřeba motivovat: „Kdo má zájem, účastní se.“

Oslovení si nemyslí, že by byla nabídka alternativ dalšího vzdělávání ve městě Čáslav dostatečná. Vedoucí odboru školství tvrdí, že nabídka dostatečná je.

¹⁰¹ Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

6.7 Interpretace a diskuse výsledků

Hypotéza č. 1: Nabídka alternativ dalšího vzdělávání není ve městě Čáslav tak široká a pestrá jako ve velkoměstech.

Hypotéza č. 1 byla potvrzena. 78 % respondentů uvedlo, že ve velkoměstech je jistě nabídka obsáhlejší. Zajímavé ale také je, že si respondenti připouštějí možnost, že osoby ve velkoměstech projevují o další vzdělávání větší zájem. Čím je uvedené způsobeno, nejsou schopni určit. Pouze 2 % respondentů se domnívají, že nabídka je srovnatelná. 20 % oslovených odpovědělo, že neví.

Odborníci, se kterými bylo provedeno interview, si stojí za tvrzením, že nabídka je srovnatelná s nabídkou v Praze. Autorka si ale není jistá, zdali je jejich hledisko objektivní. Bylo by velmi zajímavé, např. v diplomové práci, provést srovnání uvedené nabídky s nabídkou náhodně vybrané městské části v Praze.

Aktivní seniorka se domnívá, že ve velkoměstech je nabídka zajímavější: „Člověk si má v Praze z čeho vybrat, a to tam, kde bydlí. Já musím za přednáškami dojíždět nebo se účastnit z domova. Přitom se tak ráda setkávám s lidmi. Je více věcí, které by mě zajímaly, ty jsou ale až v Praze. Třeba by mě zajímal kurz, kde bych se naučila vykládat karty nebo kde se učí nějaké to duševní cvičení. Kamarádka říkala, že u nich v Praze to je. Ne sice na Žižkově, kde bydlí, ale v Praze je všechno i tak víc na dosah...“

Hypotéza č. 2: Pokud by byla témata vzdělávacích aktivit volena na základě poptávky cílové skupiny, zvýšila by se účast cílové skupiny na dalším vzdělávání.

Hypotéza číslo 2 byla potvrzena. 95 % respondentů uvedlo, že je nikdy nikdo neoslovil s otázkou, aby se vyjádřili, o jaké téma vzdělávací aktivity by měli zájem. 3 % respondentů se vyjádřila kladně a 2 % negativně.

22 % respondentů by se účastnilo vzdělávací aktivity, kterou by si „ušili na míru“. 8 % by se neúčastnilo a 70 % neví.

Z rozhovorů s odborníky vyplynulo, že témata jsou volena v první řadě na základě nabídky vzdělavatelů nebo reagují na současnou problematiku v občansko-právních otázkách. Dále se odborníci shodli, že cílovou skupinu by bylo možné motivovat právě reagováním na jejich poptávku.

Aktivní seniorka uvedla: „Já si myslím, že na malých městech se na to, co lidé chtějí, moc ohled nebere. Ve velkých městech je více lidí, tak tam někdo něco může pořádat a je pravděpodobný, že se dost lidí přihlásí. Třeba tady v Čáslavi, kdyby nějaká zajímavá paní pořádala kurz vykládání karet, kolik lidí se přihlásí? Já myslím,

že moc ne. V Praze bude ale určitě víc lidí, které to zaujme a půjdou do toho. To je jako s kavárnami. V Praze může být kavárna na každém rohu a užíví se, a tady jsou dvě tři a ještě mají pořád finanční těžkosti. Možná, že není problém v těch lidech, ale prostě v malém městě. Na druhou stranu, dobří podniky se ale drží, třeba čáslavská pizzérie. Možná že někdo originální, kdo by měl pečlivě připravený program, osobně by vyhledával lidi, seznamoval je s tím, co dělá, zval je atd.; třeba ten by se tady chytil. Opravdu nevím.“

Hypotéza č. 3: Pokud by se zvýšila informovanost cílové skupiny o alternativách dalšího vzdělávání, zvýšila by se její účast na dalším vzdělávání.

Hypotéza č. 3 byla potvrzena. Na základě dotazníkového šetření lze prohlásit, že cílová skupina není o alternativách dalšího vzdělávání dostatečně informována, resp. osoby cílové skupiny mají představu, že existují programy, kterých by se mohli ve městě Čáslav účastnit, ale konkrétně neví, o co se přesně jedná, co se tam děje apod.

Odborníci, vyjma vedoucí odboru školství, se shodli, že informovanost je nedostatečná: „Zájemce si musí sám aktivně nabídky vyhledávat na internetu a ne každý má na internet přístup. Nabídky jsou umístěny na venkovní nástěnce v informačním centru, ale ne každý je čte. V tisku se nabídky neobjevují tolik, kolik by bylo potřeba. Myslím si, že kdyby se o akcích dozvědělo více lidí, zvýšila by se i účast...“

Obrazek 2: Vztah cílové skupiny k dalšímu vzdělávání

Zdroj¹⁰²

¹⁰² Autor práce, 2014 (vlastní šetření).

Aktivní seniorka prohlásila: „*Já mám často dojem, že jsem ten, kdo lidi o tom, že se mohou dále vzdělávat, informuje jako jediný. Hodně lidí vůbec neví, že tady takový možnosti jsou. Myslím si, že kdyby věděli, jak je dobrý na sobě dál pracovat, že by se taky začali účastnit. Musím se pochlubit, že hodně lidí, hlavně žen, se do vzdělávání dalo po promluvě se mnou a hodně z nich se už taky účastní tak jako já opakovaně...*“

Hypotéza č. 4: Když se osoba cílové skupiny opakovaně účastní dalšího vzdělávání, je si vědoma, že se zvyšuje kvalita jejího života.

Hypotéza č. 4 byla potvrzena. Z dotazníkového šetření jednoznačně vyplývá souvislost mezi účastí na dalším vzdělávání a zvyšující se kvalitou života účastníka: „Když člověk někam chodí, je určitě spokojenější a nečeká doma jenom na smrt.“ „Je to moc důležitý, protože člověk pak žije tak, jako žil, když byl mladý. Když nikam nechodí, přestanou ho věci zajímat. Může se přehnaně upnout na děti a těm lézt na nervy.“ „Já na sobě vidím, že co chodím do klubu důchodců, mám zase více známých, dozvím se nějaké drby a vím, co se děje. Než jsem začala chodit, protože sousedka to pořád odkládala a mně se samotný moc nechtělo, bylo mi doma docela smutno. Jsem vdova a lidi mi opravdu chyběli. Díky klubu důchodců jsem se dala dohromady s děvčaty, se kterými jsem kdysi pracovala a scházíme se každé ráno od pondělí do pátku tady v kavárně.“

Oslovení odborníci se shodují, že vzdělávání má vliv na kvalitu života účastníka: „*Vzdělávání je pro občana značně přínosné. Je touto cestou stále zapojován do aktivního života a necítí se osamocen. Máme ohlasy, že nám účastníci za možnost účastnit se vzdělávacích aktivit velmi děkují a říkají, že jim to úplně změnilo život.*“

6.8 Závěry výzkumu

Z výzkumu vyplynulo, že ve městě Čáslav existují tyto alternativy dalšího vzdělávání:

Univerzita volného času,¹⁰³ která je projektem Městské knihovny Čáslav. Projekt je rozdělený na semestry. Cena semestru činí 400,- Kč. Každý semestr se zabývá určitým odborným tématem. Semináře probíhají v městské knihovně jednou za 14 dní a to vždy ve čtvrtek od 9. do 11. hod. Účastníci po absolvování semestru obdrží

¹⁰³ Více na www.cmuz.cz/Knihovna/univolcasu.htm

certifikát o absolvování. Přednášky navštěvuje asi 30 seniorů, většinu tvoří ženy a průměrný věk účastníků je 66 let. Informace lze nalézt na internetu na oficiálních stránkách města Čáslav.

Klub důchodců v Čáslavi¹⁰⁴ má své samostatné prostory v budově jen několik metrů vzdálené od náměstí, tedy v centru města. Je zde prostorná klubovna a další místnosti (čajovna, sociální zařízení, šatna, kuchyňský kout), zajišťující dobré zázemí. Klub je vybavený televizí, videem a hi-fi věží. Konají se zde přednášky, besedy s odborníky a s osobnostmi, oddechová odpoledne s živou hudbou a s čajem. Klub má být v budoucnu dovybaven potřebami pro šachisty, lektory ručních prací jako je paličkování, pletení, háčkování, vyšívání a dalších aktivit podle zájmu účastníků. Veškeré informace lze nalézt na internetu, a to na oficiálních stránkách města Čáslav.

Autorka shledává jako nedostatek skutečnost, že klub je seniorům otevřený pouze jednou týdně, a to ve středu od 14 hod. Přihlásit se do klubu lze také pouze v tuto dobu na uvedeném místě. Není snadné dohledat telefonní číslo na zodpovědnou osobu, která má klub na starost a ještě obtížnější je, se s ní zkontaktovat. Osoba, která vše zabezpečuje, je sama seniorem.

Autorka pracuje řadu let v sociální oblasti a ví, jak nevyzpytatelný je momentální psychický stav účastníka, seniora. V úterý je mu dobře a těší se na středu do klubu. Ve středu ráno mu ale není nejlépe a zůstane raději doma. V pátek se cítí velmi dobře a rád by se do klubu vypravil. Musí ale čekat do středy.

Muzejní a vlastivědný spolek „Včela Čáslavská“¹⁰⁵ organizuje přednášky z oblasti historie, archeologie a vlastivědných výletů. Informace lze dohledat na internetu.

Dům dětí a mládeže Čáslav¹⁰⁶ se soustředí na volný čas dětí, mládeže, ale i dospělých. Jedná se o školské zařízení. Cílová skupina může využít nabídky zájmových činností. Informace jsou opět k dispozici na internetu.

Poslední dvě uvedené aktivity nejsou konkrétně zaměřeny na cílovou skupinu, ale osoby cílové skupiny mohou jejich služeb zpravidla využít.

Informace o **rekvalifikačních kurzech**¹⁰⁷ nalezne zájemce na portálu příslušného úřadu práce. Nabídka kurzů reaguje na poptávku na pracovním trhu, na kterou je žádoucí, aby nezaměstnané osoby předdůchodového věku aktivně reagovaly.

¹⁰⁴ Více na www.meucaslav.cz/obcan/socialni-veci/klub-duchodcu

¹⁰⁵ Více na www.cmuz.cz/Muzeum/vcela.htm

¹⁰⁶ Více na www.ddmcaslav.cz

¹⁰⁷ Více na <http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/stc/rekvalifikace>

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zmapování alternativ vzdělávání nezaměstnaných osob předdůchodového věku a osob důchodového věku ve městě Čáslav, posouzení dostatečnosti vzdělávacích možností pro uvedenou cílovou skupinu a zkoumání vlivu vzdělávání na kvalitu života této cílové skupiny.

Autorka se domnívá, že byl cíl splněn. Sestavila nabídku alternativ dalšího vzdělávání, kterou nabídne klientům poradny. Zkoumala dostatečnost systému dalšího vzdělávání ve městě Čáslav, vycházela z názorů vzdělavatelů, které ve městě Čáslav představují úředníci státní správy, resp. samosprávy a které v této oblasti považovala za odborníky. Neopomenula vnímat danou problematiku z hlediska cílové skupiny.

Ukázalo se, že vzdělavatelé, úředníci se v problematice dalšího vzdělávání neorientují tak, jak očekávala. Nejsou dostatečně zapálení a ani přesvědčeni o klíčové roli dalšího vzdělávání v životě cílové skupiny.

Že je zde souvislost mezi dalším vzděláváním a vyšší kvalitou života účastníků je, jak se ukázalo, nezvratným faktem. Dosažení spokojenosti obyvatel by mělo být jedním ze stěžejních cílů každé samosprávy. Těžko se ale obyvatelé mohou projevat nespokojeně, když vlastně ani nevědí, že by jim mohlo být lépe, *že jim něco chybí*.

Autorka v úvodu této práce předpokládala, že ten, koho je potřeba k dalšímu vzdělávání ve městě Čáslav přimět, motivovat jej, rozhýbat, je cílová skupina. V závěru práce ale dochází ke změně svého úsudku a nabývá přesvědčení, že je zapotřebí, aby aktivní přístup přišel ze strany samosprávy, která další vzdělávání spravuje. Další vzdělávání, učící se společnost, jsou z hlediska malého města jako je Čáslav zatím jen pojmy, které se nás přímo nedotýkají; ne tak, abychom se kvůli nim měnili. Jak ale přimět úředníky, aby vnímali další vzdělávání zodpovědněji? Tlakem shora?

Autorka upozorňovala na odlišný přístup osob předdůchodového věku a osob důchodového věku v hlavním městě Praha (dále jen dospělé osoby ve městě Praha) v porovnání s cílovou skupinou ve městě Čáslav. Ukázalo se ale např., že v náhodně vytypované městské části v Praze jsou hned čtyři kluby seniorů a naproti tomu ve městě Čáslav je pouze jeden klub důchodců, který má otevřeno pouze jedno odpoledne v týdnu(!). Nabídka dalšího vzdělávání ve velkoměstě je tedy, jak autorka předpokládala, daleko širší, protože jsou zde větší možnosti; dospělá populace je již vychována k tomu, jich patřičně využívat. *Výsledkem je dobré povědomí o takovémto aktivním způsobu života a aktivita ze strany dospělých osob, kterou autorka ve městě Praha vyzorovala, je již pouze důsledkem výše uvedených pochodů.*

Autorka odhalila v oblasti dalšího vzdělávání ve městě Čáslav velký prostor pro činnost poradny v rámci vytvoření nabídky vzdělávacích aktivit. Otázkou ale bude dobré finanční zajištění takového projektu, který by byl lektorován odborně a nikoliv, jako je tomu u zmiňovaného klubu důchodců, pouze dobrovolně seniorem. Cílem je dosáhnout profesionální úrovně. Dále by bylo na místě inspirovat se městskými částmi Prahy, ve kterých je další vzdělávání dobře zaběhnuté, poučit se a poskytovat takovou nabídku, u které se dá očekávat, že bude úspěšná. Uvedenou problematikou, resp. zdroji financování a vytvořením vhodné nabídky vzdělávacích aktivit zaměřených na cílovou skupinu, se autorka plánuje zabývat ve své navazující diplomové práci.

Z výzkumu vyplynulo, že subjekty dalšího vzdělávání (vzdělavatelé, cílová skupina, oblast dalšího vzdělávání) si žijí nejen vlastním životem nezávisle na sobě, ale jako by o vzájemné vztahy neprojevovaly dostatečný zájem.

Jak již bylo uvedeno, vzdělavatele ve městě Čáslav představují úředníci, tedy činitelé, kteří jsou v současné době v této oblasti, dle svého uvažování, stále ještě finančně značně omezeni a ačkoliv se o dalším vzdělávání, o učící se společnosti, diskutuje ze všech stran, chybí zde podle všeho tlak a vůle, které by vedly od slov k činům.

Pokud by se do dalšího vzdělávání ve městě Čáslav investovalo více finančních prostředků, bylo by např. možné rozšířit „otevírací dobu“ klubu důchodců, která je nyní omezená na jedno odpoledne týdně. Klub důchodců v Čáslavi má k dispozici velké dobře vybavené prostory a je škoda, že jich mohou senioři využít pouze jednou týdně, kdy jsou tam v počtu kolem osmdesáti lidí.

Další otázkou je personální zajištění služby. Organizačně má vše na starost jedna osoba, a to senior, kterému není snadné se dovolat a je samozřejmé, že není dostatečně flexibilní, což by bylo právě při jednání s účastníky seniory na místě.

Ve velkoměstech existuje široká nabídka vzdělávacích aktivit ze strany komerčně zaměřených vzdělavatelů. V Čáslavi je nabídka značně omezená a orientována pouze na výuku cizích jazyků.

Zajímavé je, že úředníci, kteří mají další vzdělávání ve městě Čáslav na starost, jsou toho názoru, že nabídka je dostatečná. Vůle po změně zde tedy zřejmě zatím není. Vůle po změně souvisí se změnou postoje k dalšímu vzdělávání. Zásadním problémem tedy podle všeho nebudou stále omílané finanční prostředky, protože: „Když je ochota, peníze se dají vždy sehnat.“¹⁰⁸

¹⁰⁸ VÁŇOVÁ, M. *Srovnávací pedagogika*. (Přednáška). Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 17.11.2013.

Ukázalo se, že cílová skupina není o dalším vzdělávání ve městě Čáslav dostatečně informována a dále, že k němu nemá příliš aktivní přístup. Cílová skupina se sice domnívá, že dospělá populace ve městě Čáslav má k dalšímu vzdělávání pozitivní vztah, to je ale vše; o tom, že by se vzdělávacích aktivit účastnili, už většina z nich neuvažuje. Autorka se domnívá, že tento přístup souvisí s tradicí, resp. takto žili doposud, žijí tak jejich sousedé a většina těch, které znají. Pokud vědí o někom, kdo se dalšího vzdělávání účastní, je mezi nimi výjimkou a jako na výjimku na něj pohlížejí. Je tedy zřejmě nutné pracovat na vytvoření dostatečného povědomí o dalším vzdělávání, které zde chybí. Až bude zajištěno povědomí, lze předpokládat, že se konečně posuneme „od slov k činům.“ Nelze ale očekávat, že se „masa obyvatel rozhybe sama od sebe.“

Pokud se výše uvedených změn podaří v budoucnu dosáhnout, je jisté, že se zvýší kvalita života cílové skupiny. Autorka se domnívá, že tak jako společnost demograficky stárne a v souvislosti s tím se zvyšuje počet osob, které tvoří cílovou skupinu, budou se zvyšovat i tendence k tomu, aby další vzdělávání bylo konečně již o činech a nikoliv pouze o slovech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BARTÁK, J. *Jak vzdělávat dospělé*. 1. vyd. Praha: Alfa Nakladatelství, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-87197-12-7.
- BENEŠ, M. *Andragogika: teoretické základy*. 2. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2003. ISBN 80-86432-23-8.
- DESSAINTOVÁ, M. P. *Nezačínáme stárnout*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-255-6.
- FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. 2. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-64-8.
- FÜRST, M. *Psychologie: Včetně vývojové psychologie a teorie výchovy*. Olomouc: Nakladatelství Votobia, 1997. ISBN 80-7198-199-0.
- GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd.-dotisk. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
- HLADÍLEK, M. *Kapitoly z obecné didaktiky a didaktiky vzdělávání dospělých*. Vyd. II. přepracované. Praha: UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA, 2009. ISBN 978-80-86723-75-4.
- HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p., 1972. 14-478-77.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-1369-4.
- JIRÁSKOVÁ, V. Et al. *Mezigenerační porozumění a komunikace*. 1. vyd. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2005. ISBN 80-86861-80-5.
- KOZÁKOVÁ, Z., Z. MÜLLER. *Aktivizační přístupy k osobám seniorského věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-224-1552-6.
- MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ. *Sociální práce v praxi: Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, s.r.o, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MUŽÍK, J. *Řízení vzdělávacího procesu: Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011. ISBN 978-80-7357-581-6.

PLAMÍNEK, J. *Vzdělávání dospělých: Průvodce pro lektory, účastníky a zadavatele*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3235-0.

PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál., 1995. ISBN 80-7178-029-4.

RABUŠICOVÁ, M. Et al. *Studia paedagogica: Vzdělávání dospělých v rámci celoživotního učení*. Brno: Masarykova univerzita, 2006. ISBN 80-210-4143-9.

RABUŠICOVÁ, M., L. RABUŠIC. *Učíme se po celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4779-2.

SAK, P., K. KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3850-5.

SKUTIL, M. Et al. *Základy pedagogicko – psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

ŠERÁK, M. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-551-6.

VÁŇOVÁ, M. *Srovnávací pedagogika*. (Přednáška). Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 17.11.2013.

Seznam použitých internetových zdrojů

FERENC, J. *Zaměstnanost osob předdůchodového a důchodového věku*. [online]. [cit. 2014-01-28].

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta28062010.doc>

NĚMCOVÁ, K. *Vzdělávání seniorů: případová studie vzdělávacího kurzu Školička internetu pro seniory I*. Brno: MU, 2007. [online]. [cit. 2013-11-01].

Dostupné z: http://is.muni.cz/th/145326/ff_b/BAKALARSKA_PRACE.doc

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Vztah obecního úřadu k dalšímu vzdělávání	48
Obrázek 2: Vztah cílové skupiny k dalšímu vzdělávání	50

Seznam grafů

Graf 1: Účast na dalším vzdělávání ve městě Čáslav	45
Graf 2: Povědomí o alternativách dalšího vzdělávání ve městě Čáslav	45
Graf 3: Vztah dospělé populace města Čáslav k dalšímu vzdělávání	46
Graf 4: Překážky na straně cílové skupiny v účasti na dalším vzdělávání	47

Seznam tabulek

Tabulka 1: Základní parametry získaného souboru	44
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník	I
Příloha B – Rozhovor	III
Příloha C – Sociometrická matice	IV

10. Oslovil Vás někdy někdo s otázkou, jaká vzdělávací aktivita by Vás zajímala?

- A) Ano B) Ne

11. Účastnil(a) byste se vzdělávací aktivity, ke které byste měl možnost se předem vyjádřit a „ušít si ji na míru“?

- A) Ano B) Ne
C) Možná ano D) Nevím

12. Jaký je podle Vašeho názoru vztah dospělých osob ve městě Čáslav k dalšímu vzdělávání?

- A) Kladný C) Nemám představu
B) Záporný D) Jiné

13. Máte v plánu se v budoucnu dalšího vzdělávání účastnit?

- A) Ano B) Ne

14. Jaké překážky Vám stojí v cestě k dalšímu vzdělávání? Můžete uvést více odpovědí.

- A) Finanční D) Zdravotní
B) Časové E) Jiné
C) Místní dostupnost

15. Je podle Vašeho názoru další vzdělávání důležité?

A) Ano, protože _____

B) Ne, protože _____

Velmi Vám děkuji za laskavé vyplnění dotazníku, Alena Lavická, studentka

Příloha B – Rozhovor

ROZHOVOR

Dobrý den, velmi Vám děkuji, že jste souhlasil(a) se setkáním a s poskytnutím rozhovoru. Téma rozhovoru je vzdělávání dospělých neboli další vzdělávání ve městě Čáslav. Jsem studentkou UJAK v Praze a informace použiji ve své bakalářské práci. Vystupovat můžete anonymně, ale pomohlo by mi, kdybych mohla uvést organizaci, kterou zastupujete. Velmi Vám děkuji za Váš čas.

1. Jakou organizaci zastupujete?
2. Charakterizujte, prosím, vzdělávací aktivitu, kterou se zabýváte s ohledem na cílovou skupinu mé práce, kterou činí dospělí a senioři města Čáslav a obcí, které pod Čáslav spadají?
3. Můžete uvést ještě další alternativy vzdělávání dospělých ve městě Čáslav?
4. Domníváte se, že je účast cílové skupiny na dalším vzdělávání ve městě Čáslav dostatečná?
5. Lze charakterizovat osoby cílové skupiny, které se vzdělávacích aktivit účastní vedle osob, které o další vzdělávání neprojevují zájem?
6. Účastní se osoby cílové skupiny dalšího vzdělávání opakovaně nebo spíše jednorázově?
7. Jaké překážky stojí cílové skupině v dalším vzdělávání?
8. Domníváte se, že je větší zájem o další vzdělávání ve velkoměstech, nežli na malých městech?
9. Můžete porovnat účast na dalším vzdělávání osob cílové skupiny z obcí, které pod město Čáslav spadají, vedle osob, které přímo ve městě Čáslav žijí?
10. Domníváte se, že je cílová skupina o nabídce vzdělávacích aktivit dostatečně informovaná?
11. Na základě čeho se volí témata vzdělávacích aktivit? Na základě poptávky cílové skupiny nebo na jiném základě?
12. Lze nějakým způsobem cílovou skupinu k dalšímu vzdělávání motivovat?
13. Můžete posoudit, zdali je nabídka vzdělávacích aktivit ve městě Čáslav dostatečná?
14. Má účast na dalším vzdělávání vliv na kvalitu života účastníka cílové skupiny? Charakterizujte jaký.

Ještě jednou Vám velmi děkuji za Váš čas a za trpělivost, Alena Lavická, studentka

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Alena Lavická

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Kvalita života nezaměstnaných osob předdůchodového věku a osob důchodového věku v závislosti na vzdělávání ve městě Čáslav

Rok: 2014

Počet stran textu: 47

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů českých použitých zdrojů: 20

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Svobodová, CSc.